

Bachelorprojekt

Resiliens i socialt arbejde med den yngre voksne kriminelle i risiko for recidiv

Asta Abelsen Etrup
7. semester 2014/2015
Årgang 2011
Iisimatusarfik
Nuuk
Vejledere:
Mary Stiesen
Steven Arnfjord
Antal tegn med mellemrum: 105.276

Indhold

ABSTRACT	4
Kapitel 1.....	5
Indledning	5
Introduktion	7
Den oprindelige tanke.....	7
Forforståelse.....	8
Kontekst i problemfeltet	9
Problemformulering	10
Delspørgsmål	10
Afgrænsning	10
Begrebsafklaring.....	11
Resocialisering	11
Sekundær socialisering = socialisering.....	11
Recidiv.....	12
Kapitel 2.....	12
Argumenteret metodevalg.....	12
Empiri	12
Hermeneutisk tilgang.....	13
Forståelse er forforståelse og fordomme.....	15
Forforståelse	15
Fordomme	15
Forståelseshorisonten	15
Horisontsammensmeltning	16
Kvalitative interviews.....	18
Hermeneutiske forskningsprincipper	18
Syv stadier i en interviewundersøgelse	19
1. Tematisering	19
2. Design	20
3. Interview	20
4. Transskribering.....	20
5. Analyse.....	20
6. Verificering.....	20
7. Rapportering	20

Tre vigtige faser i et forskningsinterview.....	20
Den indledende fase.....	20
Kontakt og tillid.....	20
Hovedfasen	20
Reaktionsrettede spørgsmål	21
Refleksionsrettede spørgsmål.....	21
Indirekte spørgsmål.....	21
Narrative spørgsmål	21
Validerende spørgsmål	21
Opsamlende og fortolkende spørgsmål.....	21
Vigtige krav til interviewereren.....	21
Aktiv lytten.....	21
Den afsluttende fase.....	22
Etisk afrunding	22
Etik i socialt arbejde.....	22
Kapitel 3.....	23
Y's historie: fortid.....	23
Y's ophold i Anstalten for Domfældte i Nuuk: Nutid og fremtid	25
Y's tanker omkring sin løsladelse og nære fremtid: geninterview	26
Kapitel 4.....	26
Teoretiske tilgange og perspektiver	26
Paradigmeskifte og børnesynet – historisk set	26
Social arv.....	28
Begrebet arv forklaret med Bourdieus begreb habitus	28
Kapital, et centralt begreb i Bourdieu's teori	30
Økonomiske kapital	30
Kulturel kapital.....	30
Social kapital	31
Symbolsk kapital.....	31
Felt	31
Y i relation til Bourdieu's habitus, kapitaler, felt og doxa.....	31
Diskussion om begrebet social arv	33
Resiliens og resiliensforskning	35
Kauai-undersøgelsen	35

Definition af resiliens	36
Karakteristik af belastningsfaktorer og risikofaktorer på flere niveauer	36
Karakteristik af resiliensfaktorer/beskyttelsesfaktorer: processer i udviklingen af resiliens	37
Udvikling af resiliens hos et barn/individ.....	38
Michael Rutters anbefalinger	39
Resiliens og socialt arbejde	40
Kriterier for resiliens i socialt arbejde.....	40
Kapitel 5.....	40
Analysestrategi	40
Kan den socialfaglige indsats være resiliensstøttende og –fremmende?	41
Understøtter lovgivningen en resiliensstøttende og –fremmende socialfaglig indsats? ..	43
MUMIK, Y og resiliensprocesser.....	46
Kapitel 6.....	48
Afrunding	48
Konklusion	48
Refleksioner og verificering	50
Generaliserbarhed	50
Reliabilitet.....	51
Validitet.....	51
Arbejdsproces.....	51
Litteraturliste	53
Hjemmesider	54
Andre	54
Bilag 1-9	55-67

ABSTRACT

This project is about young adult criminals in risk of recidivism (relapse to crime) and the project investigates the role professionals have when it comes to assist and advance resilience on the young adult criminals. This paper discusses the criminal law of Greenland/legislation, the probation principles and Michael Rutter's seven recommendations as a framework in assisting, strengthen and how to promote resilience, and the role of the professionals. The paper supplies qualitative data from interviews of a convicted young man, some professionals and theories relevant to this particular topic. The results shows that the professionals are working resilience assisting supported by the law, furthermore the results shows that the professionals do not have the necessary knowledge about resilience to deliberately assist, strengthen and advance/promote resilience on young adult criminals, who live in environment with risk to crime. Knowledge about resilience will be an advantage in the social work with individuals at risk.

Kapitel 1.

Indledning:

Projektet "Resiliens i socialt arbejde med den yngre voksne kriminelle" skal være med til, at belyse begrebet resiliens og hvordan aspekter i resiliensforskningen kan implementeres i det sociale arbejde, ikke kun med børn og unge i risiko, men også i arbejdet med yngre voksne kriminelle for, at minimere recidiv, og emnet har længe været undervejs i løbet af min studietid. Mit praktikophold foregik da også i Kriminalforsorgen i Frihed¹ i Nuuk. I løbet af denne praktiktid blev jeg "udlånt" til Anstalten for domfældte i Nuuk i 14 dage. Jeg husker blandt andet og blev inspireret til emnet af, at jeg i min praktiktid oplevede en yngre voksen mand uden uddannelse, som afslog muligheden for prøveløsladelse selv om han opfyldte betingelserne for det, ganske enkelt begrundet i, at han ikke havde "noget" at komme ud til, hverken bolig eller job.

I studietiden er der flere ting som har undret mig, eksempel vis da jeg under et miniseminar vedr. omsorgssvigt den 8-10. marts 2013 her på Universitetet, hørte Susanne Møller fra Piareersarfik sige, at 50 % af de elever som går ud af 10. klasse, med eller uden en afgangseksamen, ganske enkelt ikke figurerer nogen steder i uddannelsessystemet. Det vil sige, at de unge ikke er påbegyndt en form for uddannelse såsom efterskole, gymnasiet eller som lærling i en erhvervsuddannelse. Jeg havde dengang en antagelse om, at mange eller i hvert fald en del af de unge ender i anstalterne rundt om i Grønland. Et kort telefoninterview med Børnetalsmanden Aaja Chemnitz Larsen den 6. oktober 2014 bekræftede mig i antagelsen. Hun fortalte, at mange unge endte i anstalten, fordi de ikke er kommet i gang med "noget" og at der ikke bliver taget hånd om den gruppe på 15-17 årige. De har haft manglende læringsforudsætninger under opvækst og skolegang på grund af omsorgssvigt i familien og fra offentlig side, da sagsmængden er for stor pr. sagsbehandler i Nuuk. Antal sager pr. sagsbehandler med børn og ungesager i Kommuneqarfik Sermersooq's Nuuk afdeling er på 60 sager, og som kan variere op til 130 sager.²

¹ Forkortet: KiF; er en kontrolfunktion og varetager arbejdet med fuldbyrdelse af domme til tilsyn, tilsyn med prøveløsladte og retspsykiatriske klienter. Varetager desuden samfundstjenesteordningen.

² Fra lov til praksis. *En undersøgelse af vilkårene for det sociale arbejde med børn*. MIO 2014, nr. 1, s. 16 og 17

Allerede her i min indledning vil jeg kort komme ind på historikken i den grønlandske kriminallov, da den er nødvendig for, at kunne forstå hvorfor resocialisering har eller nærmere havde så stor betydning i det grønlandske samfund. Jeg vil ej gå i yderligere i dybden med hvorfor den grønlandske kriminallov bygger på gerningsmandsprincippet, da det ikke er der jeg har mit fokus i projektet.

Den grønlandske Kriminallov som blev til i 1954 og den nye kriminallov og retsplejelov for Grønland som trådte i kraft den 1. januar 2010, adskiller sig fra anden vestlig straffelovgivning. Fængsler som i vestligt forstand findes ikke i Grønland, men derimod Anstalter hvor selve foranstaltningen og bemærk; ikke straffen, for lovbruddet skal foregå og afsones. Uanset hvilken forbrydelse man måtte begå, så bliver man i princippet ikke straffet, men hjulpet. Som udgangspunkt bygger den grønlandske kriminalret på et gerningsmandsprincip, som er fremadrettet og i Kriminalloven for Grønland, § 121, 1) og 2) (bilag 1) står der blandt andet, at ved valget og udmålingen af foranstaltningen skal der tages hensyn til gerningsmandens personlige forhold og det samfund vedkommende lever i, med henblik på at forebygge ny kriminalitet, altså for at undgå recidiv. Med det taget i betragtning har begrebet resocialisering en stor betydning i de grønlandske anstalter.

Resocialiseringen har nemlig flere aspekter³ som blandt andet er; ordnede boligforhold hvilket er noget nær en umulighed med den strukturelle tilgang der eksisterer til en almennyttig bolig, med en venteliste på op til 20 år,⁴ især i Nuuk. Et andet aspekt er fast arbejde, her tænker jeg på, at de fleste arbejdspladser efterhånden kræver en ren straffeattest som en forudsætning for ansættelse til en stilling. Endnu et aspekt i resocialiseringen er gerningsmandens personlige ressourcer, dette kan ske i form af uddannelse, hjælp til jobsøgning og træning i sociale færdigheder. En ren straffeattest er ikke en forudsætning for, at søge ind på mange uddannelser.⁵ Derfor omhandler mit bachelorprojekt yngre voksne kriminelle som stadig er **så** unge, at det ville gavne personen selv, samfundet og ikke mindst reducere recidiv, hvis den socialfaglige indsats i anstalterne er fremadrettet, så aspekterne i resocialiseringen kan opfyldes med henblik på et kriminalitetsfrit liv efter afsoning. Påbegyndelse af uddannelse indebærer blandt andet, at der er mulighed for at søge et kollegieværelse, efter endt uddannelse er der mulighed

³ Den Grønlandske retsvæsenkommission 2004, bind 3: 814 vedr. resocialisering

⁴ Kilde: Else Løvstrøm. Kommunikationschef hos A/S INI, den 18. nov. 2014

⁵ Påbegyndelse af uddannelser inden for Politikredsen, så som politiassistent, anstaltsbetjent m. v. kræver ren straffeattest

for, at få tildelt en personalebolig i forbindelse med en fastansættelse og som den ansatte kan få konverteret til egen bolig efter 7 års ansættelse.

Mit hovedfokus i projektet er resiliens i socialt arbejde, hvordan man som socialrådgiver i kriminalforsorgen kan arbejde resiliens støttende og fremmende, med henblik på at gøre tiltag for påbegyndelse af uddannelse for den domfældte under afsoning og fortsættelse af denne. Mine oplevelser og erfaringer fra anstalten, samtalerne med de domfældte jeg har medvirket i og min nye indsigt under vejs i studietiden, har vakt min interesse for emnet. Derudover vil jeg i projektet komme ind på begrebet social arv, som ofte anvendes på politisk niveau og i medierne, og som påvirker det sociale arbejde hvor begrebet resiliens har svære kår.

De mennesker som jeg har talt med og har interviewet, og hvis udsagn er medtaget i dette projekt er blevet sikret anonymitet og er navngivet med bogstaver.

Y = den domfældte

X1 = forsorgsmedarbejder

X2 = forsorgsmedarbejder

Introduktion

Den oprindelige tanke:

Den oprindelige tanke med mit bachelorprojekt var, at den skulle udformes som en aktionsforskning fra start til slut, i en periode på over 4 måneder.

Mit mål var, at interviewe minimum 3 og maksimum 5 i alderen mellem 18-25 år domfældte som ikke har gennemført 10. klasses afgangseksamen, og ville interviewe mine fokuspersoner tilsvarende minimum 3 og maksimum 5 gange, hvor vi hver især skulle igennem en proces som efter planen via resiliens støttende tiltag skulle resultere i påbegyndelsen af undervisning på 10. klasses niveau enten i anstalten eller "ude" for de domfældte som har udgang, i det hele taget påbegyndelse af en form for uddannelse under afsoning. Dog blev hele processen langstrakt, idet tiden fra anmodning om udførelse af projekt til godkendelse varede temmelig længe og da flere af de adspurgte domfældte ikke ville deltage i et kvalitativt interview og dermed mit projekt, måtte jeg acceptere 2 som viste sig, at være resiliente. Den ene lykkedes det at interviewe 4 gange og den anden en enkelt gang, grundet stand by-vagter som lossede hvilket han blev tilkaldt

til. Det ene interview er ikke medtaget i projektet. Derved er mit projekt kommet til, at se helt anderledes ud end først tiltænkt, og dette er medtaget her som udtryk for, at gode intentioner ikke altid er foreneligt med fakta. Jeg har dog samme overemne som er begrebet resiliens, med en anden indfaldsvinkel.

Forforståelse:

*"Forforståelse er den førbevidste del af forståelsen, som vi følgelig ikke sætter spørgsmålstegn ved. Vi har altid en vis forforståelse af en situation – vi trækker på tidligere situationer af tilsvarende art, sammenligner lynhurtigt med andre erfaringer – og derefter projicerer vi forventningerne ind i vores billede af situationen".*⁶

Det er vigtigt, at jeg er bevidst om min forforståelse inden interviewet med den domfældte, idet den har indflydelse på hvordan jeg fortolker og dermed resultatet af interviewet.

Begrebet socialt arv anvendes når en indsats ikke er vellykket, som et dække over når indsatsen ikke er gået godt. På den baggrund anlægger jeg social arv en negativ betydning. Social arv som betydninger af forhold i den enkeltes barndomshjem og forhold i øvrigt under den enkeltes opvækst er et begreb, der kan anvendes i et forsøg på at forklare disse forskelle. I internationalt litteratur på området skriver man dog ikke om 'social arv', det ser ud til at være et særligt skandinavisk begreb, i stedet skriver man om 'intergenerationelle relationer' og mener dermed sammenhængen mellem forældres situation og placering fx med hensyn til uddannelse og indkomst, og børns placering.⁷ Begrebet resiliens ser på hvilke processer som kan fremmes, hvilket gør, at man ser positivt på menneskets udvikling. Disse resiliensprocesser kan anvendes bevidst i socialt arbejde, også hos yngre voksne generelt, kriminel eller ej.

Min forforståelse siger mig, at der vil være en større risiko for, familiens problemer videreføres, hvis man er født i en familie med problemer. Samtidig er jeg også overbevist om, at alle har en chance for, at ens familiemæssige problemer ikke nødvendigvis får en negativ indvirkning på livet. Barnet, den unge, den yngre voksne skal ses i den betragtning, at denne indgår i forskellige sammenhænge, så som familie, venner og skole/uddannelse, dermed bør indsatsen som udgangspunkt være helhedsorienteret.

⁶ Alminde, Rikke m.fl.: *Social analyse og handling*. Hans Reitzels Forlag. 1. udgave, 2. oplag. 2008., s. 102

⁷ Ploug, Niels (red): *Social arv og social ulighed*. Hans Reitzels Forlag. 2007 (www.leksikon.org)

Kontekst i problemfeltet:

Som nævnt i indledningen er mit hovedfokus resiliens i socialt arbejde, social arv og uddannelsesorienteret tiltag for den gruppe af kriminelle, som er domfældte og er under afsoning i Anstalten for domfældte i Nuuk. Jeg har taget udgangspunkt i yngre voksne mellem 18-25 år, som ikke er påbegyndt en uddannelse efter folkeskolen og som ikke figurerer i uddannelsessystemet, det være sig efterskole, gymnasial uddannelse eller erhvervsuddannelse. Det følgende er for, at sætte problematikken i et perspektiv for, at illustrere hvorfor uddannelse generelt er vigtig, især i Grønland hvor der er mangel på uddannede fagpersoner, også selv om straffeattesten er plettet, kan man bruge tiden på 5 år til den bliver ren igen, til at uddanne sig i mellemtiden, forudsat at der ingen recidiv sker.

Det moderne grønlandske samfund er sammensat, idet det omfatter træk fra fangersamfundet og industrisamfundet samtidig med, at informationssamfundet med it har gjort sit indtog. En stor del af befolkningen er direkte inddraget i overgangen fra traditionelle erhverv til moderne erhverv.⁸ Gennem 1950'erne og 1960'erne gennemgik Grønland en moderniseringsproces ofte betegnet som "danisering" (Ibid., s.132), og med daniseringen fulgte urbanisering, samfundsmæssige ændringer i form af koloni til Hjemmestyrestatus (1979) for Grønland. I takt med den udvikling ændredes familiestrukturen sig ligeledes fra, at være storfamiliebaseret hvor flere generationer på mindst 3 boede og levede under samme tag, til at blive kernefamiliebaseret med max. 2 generationer under samme tag.

I dagens Grønland, anno 2014 opleves familiestrukturen således, at vi efterhånden lever banket tilbage til fortidens storfamiliestruktur før daniseringen, men med urbaniseringens konsekvenser i form af flere generationer under samme tag igen, ikke i form af afhængighed til og af hinanden som i et fangerkultur, men af nødvendighed for at have et tag over hovedet, blandt andet på grund af den tunge og svære strukturelle tilgang til en almennyttig bolig via boligselskaberne. Ganske enkelt en socialt patologisk⁹ tilstand på makroniveau, hvor der alene i Nuuk pr. 1. august 2014 står 1.341 personer/familier på ventelisten til en selvstyrejet bolig i A/S INI's regi.¹⁰ Personen som bliver skrevet op til en bolig skal være fyldt 15 år, og med en ventetid på op imod 20 år til en bolig, kan man i

⁸ Carlsen, Aksel V.: *Arbejdsmarkedet i Grønland – fortid, nutid og fremtid*. 2005., s. 12

⁹ Begreb lånt fra: Willig, Rasmus og Østergaard, Marie: *Sociale patologier*. 1. udgave, 1. oplag. 2005. Egen mening vedr. den strukturelle bolig mangel i Nuuk

¹⁰ www.ini.gl

realiteten nå at fylde 35 år, stadig bo hos sine forældre og evt. har en samlever og børn, før man får tildelt en bolig. Derfor sammenligningen fra storfamilie til kernefamilie og til storfamilie igen.

Problemformulering:

Ovenstående tanker er resulteret i følgende problemformulering:

- Hvordan kan fagpersoner i det sociale arbejde i kriminalforsorgen medvirke til, at styrke og fremme resiliensprocesser hos den yngre voksne kriminelle i risiko for recidiv?

Delspørgsmål:

For at belyse problemformuleringen beskrives følgende delspørgsmål:

- Hvad karakteriserer belastningsfaktorer og risikofaktorer?
- Hvad karakteriserer resiliensprocesser?
- Kan den socialfaglige indsats være resiliensstøttende og -fremmende?
- Understøtter lovgivningen en resiliensstøttende og -fremmende socialfaglig indsats?

Afgrænsning:

Jeg vil i opgaven afgrænse fokusgruppen til domfældte i alderen mellem 18-25 år uden uddannelse og som afsoner deres dom i Anstalten for domfældte i Nuuk. Dette gør jeg primært på baggrund af den i indledningen omtalte episode med den unge mand der intet havde at komme ud til, og episoden var præget af håbløshed og trækken på skuldrene for manglende svar fra den unges mands side. Via indsats på uddannelsesfronten kan belastningsfaktorerne reduceres og på sigt fremme den individuelle resiliens hos fokuspersonerne. Arten og varigheden af dommen vil jeg ikke gå i dybden med, men derimod den socialfaglige indsats som varetages af forsorgsassistentene i anstalten. Jeg vil undersøge de domfældtes påbegyndelse af uddannelse under afsoning, da dette indgår i de domfældtes handleplaner som det fremgår af kriminallovens § 179, stk. 2 (bilag 2 og 4) og § 201, stk. 2 (bilag 3 og 4); at Kriminalforsorgen skal udarbejde planer for domfældte for henholdsvis tilsynsperioden og opholdet i anstalten/pensionen med dom på 4

måneders anbringelse eller mere.¹¹ I handleplansskabelonen (bilag 4) indgår rubrikken uddannelse:

Aktuel, tidligere skole og erhvervsuddannelse.

Kurser, kørekort og certifikater

Eventuelt ønsker om uddannelse

(For indsatte; ønsker om uddannelse under anbringelsen)

Jeg vil i min opgave se på hvor mange der egentlig kommer i uddannelse under afsoning og undersøge om man kan gøre den socialfaglige indsats mere resiliensstøttende?

Begrebsafklaring:

Centrale begreber og udtryk vil blive brugt gennemgående i dette projekt og da der er forskel på en grønlandsk og en dansk kontekst, følger her en afdækning af enkelte begreber:

Resocialisering:

Processen, hvorved et individ praktisk, mentalt eller følelsesmæssigt genoptrænes til at indgå i et tidligere eller fremmed miljø eller fællesskab, som anses for at være ønskværdigt eller bedre end det eksisterende. Der er tale om genopdragelse eller –optræning til deltagelse i samfundsmæssige fællesskaber såsom familie, arbejds- eller fritidsliv. Succesfuld resocialisering forudsætter, at individet ændrer tilstand, adfærd og/eller holdning, fx fra kriminel til lovlydig. Socialpsykologien skelner mellem primær- og sekundær socialisering. Resocialisering refererer til sekundær socialisering.¹²

Sekundær socialisering = socialisering:

En dobbelt proces, hvor individet kommer ind i samfundet, og samfundet kommer ind i individet. Omfatter både bevidste og ubevidste aspekter, og den indebærer på samme tid tilpasning til det givne samfunds betingelser og dannelsen af et selvstændigt subjekt eller selv. Socialiseringen sker gennem tilsigtet ”opdragelse” og uddannelse, men også gennem den umiddelbare deltagelse i det sociale liv og erfaringen af dets objektive betingelser.¹³

¹¹ Direktoratet for Kriminalforsorgen i Grønland: *Handleplansvejledning*. April 2013.

¹² Larsen, Steen Nepper og Pedersen, Inge Kryger: *Sociologisk leksikon*, 1. udgave, 1. oplag, Hans Reitzels Forlag, 2011, s. 550.

¹³ Larsen og Petersen: *Sociologisk leksikon*, s. 628 (forkortet).

Resocialisering/sekundær socialisering er ikke tidligere blevet defineret i forhold til en grønlandsk forståelse, i Den Grønlandske Retsvæsenkommission 2004, bind 3: 814 er resocialisering beskrevet bestående af 3 aspekter:

1. Stabilisering af gerningsmandens dagligmiljø, som indebærer ordnede boligforhold, fast arbejde, struktureret dagligdag, hvor personen lærer at tage hånd om sin egen situation.
2. Opbygning af gerningsmandens personlige ressourcer, i form af uddannelse, hjælp til jobsøgning, træning i sociale færdigheder eller psykolog samtaler.
3. Omhandler behandling af misbrugsproblemer.¹⁴

Recidiv:

Recidiv (af lat. *recidivus*, af *recidere* "falde tilbage", af *re-* og *cadere* "falde") tilbagefald til ny kriminalitet.¹⁵

Ny kriminalitet begået inden for to år efter:

1. løsladelse efter endt afsoning og/eller
2. idømmelse af ubetinget frihedsstraf, der er udstået ved varetægtsfængsling og/eller
3. udståelse/ophævelse af en foranstaltningsdom og/eller idømmelse af en fældende afgørelse, der ikke er en ubetinget frihedsstraf.¹⁶

Recidivperioden regnes altså fra det tidspunkt hvor klienten løslades eller påbegynder tilsynet og den maksimale individuelle opfølgingsperiode er to år.

Kapitel 2.

Argumenteret metodevalg:

Empiri:

Empirien er indsamlet ved 3 oprindelige kvalitative interviews og et geninterview af en domfældt under afsoning i Anstalten for Domfældte i Nuuk. Denne domfældte er 21 år og afsoner sin 3. dom. Disse interviews som er bygget op som en narrativ fortælling, er udgangspunktet i projektets analyseafsnit. Nogle §§ i Kriminallov for Grønland og dele af

¹⁴ Lauritsen, Annemette Nyborg: *Anstalten – frihedsberøvelsen i Grønland. Ph.d.-afhandling.* Grønlands Universitet, 2011.

¹⁵ www.denstoredanske.dk/samfund

¹⁶ Statistisk Årbog 2012: *Definitioner og ordforklaringer*, s. 500

Kriminalforsorgens Principprogram er også udgangspunkter i analyseafsnittet. Derudover er der taget udgangspunkt i yderligere 3 telefoninterviews til bekræftelse af antagelser, af henholdsvis Børnetalsmand Aaja Chemnitz Larsen, Kommunikationschef hos A/S INI Else Løvstrøm og Uddannelseskonsulent i Kriminalforsorgen i Grønland Jan Ørbæk Jakobsen. Mine forbindelsesled til anstalten har været 2 forsorgsmedarbejdere, som også er medtaget i analyseafsnittet, dog ikke i form af interviews.

Sidst og ikke mindst har jeg læst i og brugt et hav af bøger, artikler, hjemmesider og udgivelser til at belyse begrebet resiliens og til at afdække de teoretiske perspektiver vedrørende sociale forhold, i dette projekt. Der kilde henvises undervejs i projektet via fodnoter og en komplet litteraturliste findes på de sidste sider af projektet.

Hermeneutisk tilgang:

Jeg vil i mit projekt have en hermeneutisk videnskabsteoretisk tilgang med udgangspunkt i Gadamer¹⁷ til, at besvare min problemformulering, hvordan jeg via forståelse og fortolkning kan indlæse generelle egenskaber og sammenhænge i det kvalitative interview af den domfældte, hvor jeg vil forsøge at opnå en større forståelse af det undersøgte og via identificering af resiliensfaktorer kan arbejde resiliens støttende og fremmende, og igangsætte resiliensprocesser hos fokuspersonerne.

Da det er min hensigt, at alle skal kunne forstå hvad mit projekt går ud på, følger herunder en kort forklaring på hvad hermeneutik egentlig er for noget.

Historisk er hermeneutikken, fortolkningslæren bundet til teologien og juraen. Senere er der dog sket en udvidelse af tekstbegrebet, så det nu også omfatter samtale og handlinger, hvor hermeneutikken udvidedes til at danne en slags fælles grundlag for studiet af menneskelige fænomener. I forrige århundrede var diskussionen intenst hvor sondringen var mellem naturvidenskaber og åndsvidenskaber. Central person var blandt andre Wilhelm Dilthey (1833-1911) og senere den tyske filosof Hans Georg Gadamer (1900-2001), der mente at hermeneutikken var mere end blot bestemte fortolkningsteknikker, men rummede en mere fundamental spørger om meningen med væren.¹⁸

¹⁷ Gadamer stod for den *filosofiske hermeneutiske retning*. Larsen og Pedersen: *Sociologisk leksikon*, s. 201

¹⁸ Kristiansen, Søren og Krogstrup, Hanne Katrine: *Deltagende observation*, 1. udgave. Hans Reizels Forlag. 2003, s. 173 og 179.

Hermeneutikken skal ikke forklare, men forstå og fortolke, hvor objektet er menneskets udtryk (domfældtes udsagn vedr. egen situation), hvor idealet er empati (resiliens støttende) og hvor hermeneutikken, anvendt som analysemetode overskrider afstand i tid og/eller rum mellem erkendelsessubjekt og den skjulte betydning og intention i det menneskelige udtryk. Fortolkning er tidslig, en struktur af fortid, nutid og fremtid. Fortolkning cirkulerer mellem forventninger til fremtiden, hvilke igen er begrænset af fortiden, at de faktiske omstændigheder som fortolkningens udkast har som nødvendig baggrund.¹⁹

Hermeneutik består af tre dele: forståelse (*subtilitas intelligendi*), udlægning (*subtilitas explicanti*) og anvendelse/applikation (*subtilitas applicandi*). I *den traditionelle hermeneutik* var formålet, at forsøge at finde den sande mening med en tekst, det være sig et bibelstykke eller en lovtæst. Man ville læse meningen ud af teksten. I løbet af det 19. århundrede bliver hermeneutikken systematiseret og gjort til en almen fortolkningslære, og *den metodiske hermeneutik* opstår, og er kendetegnet ved, at beskæftige sig med regler for fortolkning. Denne metode arbejder med forståelse og udlægning.

I det 20. århundrede udvikler blandt andet Gadamer (1900-2001) *den filosofiske hermeneutik*, teorien om mennesket som et forstående og fortolkende væsen. Her handler det ikke så meget om, hvordan vi skal fortolke, men om hvorfor vi fortolker. Hvilken rolle spiller forståelse i forhold til vores ageren i verden og i forhold til vores viden om verden.²⁰

Den hermeneutiske fortolkningsproces kaldes ofte *den hermeneutiske cirkel eller spiral*. At forståelsen af datamaterialet (domfældtes udsagn) sker gennem en proces, hvori betydningen af de enkelte datasegmenter (domfældtes nuværende situation) bestemmes af datamaterialets overordnede (makroniveau) betydning, som en objektivt eksisterende tilstand.²¹

Den hermeneutiske cirkel betegner altså den vekselvirkning, der foregår mellem del og helhed. Delene kan kun forstås, hvis helheden inddrages, og omvendt kan helheden kun forstås i kraft af delene. Det er således sammenhængen mellem delene og helheden, der er meningsskabende; det er relationen mellem de enkelte dele og helheden, der muliggør,

¹⁹ Larsen og Pedersen: *Sociologisk leksikon*, s. 230

²⁰ Fuglsang, Lars og Olsen, Poul Bitsch: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. 2. udg., 4. oplag 2009. Roskilde Universitetsforlag, 2004, s. 311 og 312

²¹ Kristiansen og Krogstrup: *Deltaende observation*, s. 173

at vi kan forstå og fortolke. I den anvendte bog²² skriver Fuglsang og Olsen, at ifølge Gadamer er den hermeneutiske cirkel et ontologisk²³ princip, hvor fortolkning ikke er en metode, men er en måde at være til på, hvilket igen betyder at anvendelse af metoder ikke er ensbetydende med opnåelsen af sand viden eller sand erkendelse. Den filosofiske hermeneutik mener, at det er mødet med genstanden – det være sig teksten eller samtalepartneren – at meningen skabes mellem genstanden og fortolkeren.²⁴

Forståelse er forforståelse og fordomme:

Gadamers forståelsesbegreb er ifølge Fuglsang og Olsen kendetegnet ved, at det for det første er en måde at være til på – forståelse er ontologiseret – og for det andet, at selve forståelsesstrukturen ikke er historieløs eller kontekstafhængig. Begrebet er en række komponenter, der til sammen konstituerer måden, hvorpå mennesket er til i verden, og konstituerer betingelser for, hvordan mennesket kan erkende verden.

Forforståelse betyder, at der altid går en tidligere forståelse forud for vores nuværende forståelse. Vores forståelse og udlægning af mening til et socialt fænomen, vi ønsker og forventer at forstå bygger altid på en allerede given forståelse af verden. En forståelse der altid har udgangspunkt i en tidligere forståelse, er en cirkulær bevægelse.²⁵

Fordomme er den bagage som man tager med i sin forståelsesproces af verden. Hos Gadamer er fordomme noget, der ligger til grund for vores forståelse og udlægning af fx en tekst eller en samtale. Mennesket udlægger altid verden med en allerede forudfattet mening om denne. Gadamer mener, at fordomme har oprindelse i vores kulturelle arv, tradition og historie. De er funderet i samfundet, familien og staten osv., og er en naturlig del af vores forståelse af verden. Vi kan ikke gå til tingene fordomsfrit. Forståelsen af et givent fænomen er ikke begrænset til fænomenet i sig selv, da forståelse altid allerede er indlejret i en på forhånd givet forståelsesramme, kaldet forståelseshorisont.²⁶

Forståelseshorisonten er hvad forforståelse og fordomme udgør til sammen, og er medbestemmende for hvordan vi orienterer os og handler i verden, og den er medbestemmende for, hvordan vi forstår verden. Forståelseshorisonten udgør den

²² Fuglsang, Lars og Olsen, Poul Bitsch: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. 2009

²³ Larsen og Pedersen: *Sociologisk leksikon*, s. 471.: Ontologi: læren om tilstedeværelsens almene grundprincipper og eksistensformer; læren om det værende

²⁴ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 314

²⁵ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 321 og 322

²⁶ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 322

personlige tilgang til verden, men er samtidig kollektiv, da den enkelte er en del af et sprogligt fællesskab og en del af et historisk og et kulturelt fællesskab. Den er konstitueret af sprog, personlige erfaringer, tidslighed i form af fortid, nutid og fremtid samt af den historiske og kulturelle kontekst, den enkelte er indlejret i. Forståelseshorisonten muliggør en meningsfuld fortolkning og udlægning af verden.²⁷

Horisontsammensmeltning dækker over den hændelse, der sker i det forstående møde med genstanden og det er her, at forståelse og mening opstår. Den cirkulære vekselvirkning mellem del og helhed, mellem subjekt og objekt, betegner bevægelsen i horisontsammensmeltningen. Der er tale om en gensidig processuel meningsdannelse. Horisontsammensmeltningen indebærer ikke, at man kan sætte sig ind i eller overtage en andens forståelseshorisont, men at man kan få provokeret sin egen forståelse af verden og derved få udvidet sin horisont og revurderet sine domme. Ved at overskride den tidligere forståelse, flytter horisonten sig, og selve overskridelsen sker ved at sætte dommene på spil. Dette er at gøre sig en *hermeneutisk erfaring*. Vi slutter aldrig ved den gamle erfaring, da erfaringen åbner op for muligheden af at gøre nye erfaringer²⁸. Dialogen er en hjørnesteen i Gadamer's filosofiske hermeneutik. Dialogens form er en del af forståelsen, som består af *sagen selv* og at man altid betragter sin samtalepartner som jævnbyrdig, dialogen består således af to ligeværdige samtalepartnere, hvor sproget også er et fundament for samtalen når to samtalepartnere gør sig sprogligt forståelige, er overensstemmelse og enighed opnåeligt.²⁹

Jeg vil med andre ord ikke forsøge, at finde den ultimative sandhed som ifølge Gadamer kan fremkomme på mange forskellige måder og i forskellige betydninger, både i samtidige, fortidige og fremtidige fortolkninger (Ibid., s. 331). Jeg vil forsøge at opnå en større forståelse af det undersøgte, at der i mit undersøgelsesfelt må opstå en horisontsammensmeltning, så min forforståelse og domme som er min horisont overlapper sammen med det undersøgte områdes horisont; det som formidles til mig og som Gadamer kalder *sandhedsproces* og som er den hermeneutiske cirkel. Cirklen vil give en forståelse af den bevægelse, der sker mellem undersøgeren, jeg som subjekt og det som ønskes undersøgt, altså hos og i objektet. Hver vores dele skal skabe en større

²⁷ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 323 og 324

²⁸ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 324 og 325

²⁹ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 330

helhedsforståelse hos subjekt og objekt end før undersøgelsen, og hvis denne proces går godt og lykkes, er der så sket en horisontalsmeltning. Subjekt får nu en ny og bredere forståelseshorisont. I dette stadie af processen vil jeg, subjekt finde resiliensbelastninger og resiliensfaktorer hos domfældte, objekt. Denne nye forståelseshorisont vil så skabe en ny grundlag for endnu en tur i den hermeneutiske cirkel. Hver vores nye dele skal så skabe grobund for subjektets resiliensstøttende tiltag for objektet, hvis nye forståelseshorisont kan være medvirkende til skabelsen af individuel resiliens.

Mit mål ved, at bruge denne tilgang er, at både jeg som subjekt og den domfældte som objekt, via vores nye dele i et nyt forståelseshorisont som en helhed, kan finde ud af hvad der skal til i den socialfaglige indsats, for at styrke og fremme resiliensprocesser i et uddannelsesøjemed med henblik på færdiggørelse af folkeskolen, påbegyndelse af en gymnasial uddannelse eller en erhvervsuddannelse m. m. Og ydermere ad denne vej kan søge om et kollegieværelse/lejlighed, så objekt kan få dækket sit behov for eks. bolig på en forholdsmæssig "nem" måde.

Mit mål med at bruge denne tilgang er også, at både jeg og læseren får udvidet vores forståelseshorisont og jeg vil undervejs i projektet, i takt med mit nye forståelseshorisont løbende inddrage relevante teorier med deres teoretikere som objekter og lade de forskellige dele opnå en horisontsammensmeltning, som jeg til slut samlet vil konkludere på. Til slut vil jeg være tættere på sandheden, end jeg var til start. På baggrund i og af mit nye forståelseshorisont vil jeg til sidst samle de forskellige budskaber de forskellige dele har formidlet til mig og jeg vil konkludere mit arbejde og projekt, selvom man kan synes at sandhedsbegrebet er en svært håndgribelig størrelse (ifølge Gadamer).³⁰ Jeg vil bruge og lade mig inspirere af den hermeneutiske cirkel til, at forstå den domfældtes udsagn for, at få et indblik i hans tanker og forklaring på hvilke omstændigheder der har påvirket hans chance(u)lighed og få sat ord på hvad han selv mener, at have haft af risikofaktorer under sin opvækst og ikke mindst om han eventuelt er klar over, at han måske er ved at reproducere sociale problemer i sin tilværelse, som afspejler sig i at han måske ikke tænker i uddannelse som sin fremtidige forsørgelsesgrundlag. Jeg vil herved få revurderet mine eventuelle fordomme i min nye forståelseshorisont til brug i spørgsmålet om og kan den socialfaglige indsats for en domfældt (kan) være resiliensstøttende og

³⁰ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 332

resiliensfremmende i et uddannelsesøjemed under afsoning, hvor jeg vil bruge den hermeneutiske cirkel i selve undersøgelsen og forskningen til, at understrege sammenhængen mellem erkendelse og forandringsprocesser som resiliensprocesser via anerkendelse af individet med kvaliteter og ressourcer frem for, at se på fokuspersonen udelukkende som kriminel, til frembringelse af ny viden.

Kvalitative interviews:

Hermeneutiske forskningsprincipper:³¹

- *At sætte sine fordomme på spil for at få dem i spil*
- *At være sig bevidst om, hvad der bringes ind i forskningsprocessen (den virkningshistoriske bevidsthed)*
- *At lade genstandsfeltet åbne sig og derigennem lade sig være åben overfor det, genstandsfeltet har at sige*
- *At fortsætte med at spørge – alt, hvad der åbner sig, kræver, at der stilles nye spørgsmål*
- *Forskningsprocessen er en uafsluttet og åben proces*
- *At anerkende den sag, der tales om*
- *At anerkende den andens krav på meningsfuldhed og sandhed*
- *Dialogens vej til viden*
- *Hermeneutisk viden er phronesis³²-viden*

Den kvalitative metode og analyse retter sig først og fremmest mod det unikke, det kontekstafhængige og det menings- og forståelsesorienterede. Den bygger på den fortolkningsvidenskabelige tradition.

Det kvalitative forskningsinterview er én metode inden for de forskningsmetoder, der har det tilfælles, at de er orienterede mod at indsamle kvalitative data, dvs. kvaliteter ved fænomener. I kvalitativ forskning skal vi, som forskere indfange og beskrive rammerne for de fænomener, vi udforsker. Udforsker vi en persons liv, må vi indfange og beskrive den ramme, forstået som de givne kulturelle, sociale, økonomiske og økologiske betingelser

³¹ Fuglsang og Olsen: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, s. 341

³² Phronesis: *indsigt, praktisk fornuft*. Larsen og Pedersen: *Sociologisk leksikon*, s. 494

for personens tilværelse, som personen er indlejret i og er et produkt af, og igen selv er med til at producere. Den enkelte person er ikke frit svævende, afgrænset nomade med et fravær af omgivelser, men derimod en person og omgivelser vokset ud af en fælles materialitet/immaterialitet. Det der skal være fokus på i det kvalitative forskningsinterview, er netop at få beskrevet og forstået koblingen mellem personens udsagn og meninger, og de materielle og/eller immaterielle strukturer og betingelser, som disse udsagn og meninger er dannet inden for.

Afgrænsningen af rammen vil afhænge af forskerens faglighed og perspektiv på undersøgelsesfeltet. Forskerens teoretiske perspektiv afgør, hvilke rammer der kan rummes og begrebsliggøres i den aktuelle forskning:

- *Forskeren vil indfange, hvordan mennesker beskriver, opfatter og konstruerer mening og udtrykker deres forståelse af dem selv, deres erfaringer og deres omgivelser.*

Vi er kernen af det kvalitative forskningsinterview, som en metode til at indfange verdener fra interviewpersonernes synspunkter, udfolde mening i folks oplevelser og erfaringer og afdække de rammer, der betinger folks forståelser og handlinger. Der er fokus på at beskrive og forstå dybden i et problemkompleks og dets sammenhæng med den helhed, det er en del af.³³

Følgende er et eksempel på en interviewundersøgelse, der kan hjælpe interviewerens gennem forskningsprocessens strabadser og bidrage til fastholdelse af den oprindelige vision og det oprindelige engagement hele undersøgelsen igennem, som Kvale (1997) har givet en samlet fremstilling af og givet praktiske anvisninger i at gennemføre og analysere interviews fra design til rapportering.

Syv stadier i en interviewundersøgelse:

1. **Tematisering:** Formuler formålet med undersøgelsen og beskriv det emne, der skal undersøges, før interviewene påbegyndes. Undersøgelsens *hvorfor* og *hvad* bør være afklaret, før spørgsmålet om *hvordan* – metode – stilles.

³³ Launsø, Laila og Rieper, Olaf: *forskning om og med mennesker. Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskning*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S, 2000. 4. udgave, 1. oplag. S. 122-124

2. **Design:** Planlæg undersøgelsens design, tag alle syv undersøgelsesstadier i betragtning, før interviewet indledes. Design af undersøgelsen foretages med henblik på at opnå den tilsigtede viden og under hensyntagen til undersøgelsens moralske implikationer.
3. **Interview:** Gennemfør interviewene på grundlag af en interviewguide og med en gennemtænkt vinkel på den søgte viden og interviewsituationens mellemmenneskelige forhold.
4. **Transskribering:** Forbered interviewmaterialet til analyse, hvilket almindeligvis indebærer transskribering fra mundtlig tale til skreven tekst.
5. **Analyse:** Afgør på grundlag af undersøgelsens formål og emne og interviewmaterialets karakter, hvilke analysemetoder der er velegnede til interviewene.
6. **Verificering:** Fastslå generaliserbarheden, reliabiliteten og validiteten af interviewresultaterne. Reliabilitet betegner, hvor konsistente resultaterne er, og validitet er udtryk for, om en interviewundersøgelse undersøger, hvad det er meningen, den skal undersøge.
7. **Rapportering:** Kommuniker undersøgelsens resultater og de anvendte metoder i en form, der lever op til videnskabelige kriterier, tager undersøgelsens etiske aspekter i betragtning og som resulterer i et læseligt produkt.³⁴

Tre vigtige faser i et forskningsinterview:

Den indledende fase:

Kontakt og tillid:

I den indledende fase skal der skabes kontakt og tillid mellem forskeren og fokuspersonen. Forskeren præsenterer sig selv og fortæller hvad undersøgelsen går ud på. Der garanteres desuden anonymitet. Her har interviewpersonen også mulighed for, at notere vigtige stikord, som han/hun måske vil uddybe senere.

Hovedfasen:

I hovedfasen drejer det sig om at få en grundig og konkret belysning af selve emnet af undersøgelsen. Her er man også åben overfor relevante nye spørgsmål, og ikke mindst

³⁴ Kvale, Steinar: *Interview, En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag a/s, København 1997. 3. oplag, s. 95

arbejde med meningsafklaring og meningsvalidering, dvs. forstår man det sagte rigtigt for begge parter. Interviewets opgave er at producere viden.

Igen inspireret af Kvale (1997) opstilles følgende forskellige typer af interviewspørgsmål som jeg selv vil benytte mig af under interviewet af den domfældte:

Reaktionsrettede spørgsmål: er kendetegnet ved, at interviewereren stiller spørgsmål, der giver interviewpersonen mulighed for at fortælle, hvordan han/hun reagerede (handlede) på bestemte oplevelser og situationer

Reflektionsrettede spørgsmål: er kendetegnet ved, at interviewereren fokuserer opmærksomheden mod en eller flere hændelser der fortælles om og spørger til hvad der skete før og efter hændelsen.

Indirekte spørgsmål: er kendetegnet ved, at interviewereren spørger interviewpersonen, hvordan han/hun mener, andre handler i nogle definerede situationer. Kan være nødvendigt, hvis man i interviewet er inde på mere tabubelagte emner og handlinger.

Narrative spørgsmål: er kendetegnet ved, at interviewereren stiller spørgsmål, der beforder interviewpersonernes fortælling om begivenheder og livsforløb. Intervieweren må sikre, at grundstrukturen i fortællingen har en begyndelse, en midte og en afslutning.

Validerende spørgsmål: er kendetegnet ved, at interviewereren "tjekker", om han/hun har forstået interviewpersonens egen forståelse af det sagte. Validerende spørgsmål kan afstedkomme en yderligere meningsafklaring.

Opsamlende og fortolkende spørgsmål: er kendetegnet ved en efter en forståelse og /eller en intentionel forklaring på essensen af de emner, interviewpersonen har fortalt om. Dette kan finde sted på flere niveauer, fra det mere beskrivende til det mere reflektive niveau.

Vigtige krav til interviewereren: interviewereren har ansvar for hele forløbet. Vigtigt er struktur på dagsordenen og falder noget uden for dagsordenen, er det interviewerens opgave at afbryde et svar på en pæn måde. Det er også vigtigt, at der indlægges tid til tavshed, da tanker tager tid.

Aktiv lytten: er en forudsætning for, at et interview kan blive rigt på information og give plads til den interviewedes fortælling og give interviewereren adgang til ofte mangfoldige betydningsdimensioner, der kan ligge i den interviewedes beretninger, forståelser og

refleksioner. Ja og nej spørgsmål kan virkende lukkende for etablering af en samtale, og der skal træning til for at undgå dette. Koncentration om interviewpersonen er påkrævet og derfor er det ikke tilrådeligt, at gennemføre mere end to intensive interviews på en dag. Intervieweren skal aktivt arbejde med, at gennemarbejde sin forforståelse og udvikle en forudsætningsbevidsthed. Desuden er det vigtigt, at intervieweren er ude over det punkt, hvor han/hun selv skal bekræftes.

Den afsluttende fase:

Etisk afrunding:

En etisk afrunding på en acceptabel måde er vigtigt i denne fase. Det kan være problematisk at have magten til at afbryde en personlig samtale. Der skal skabes rum for, at interviewpersonen kan komme yderlige tilføjelser eller bemærkninger og eventuelt give en vurdering af interviewet og ens rolle som interviewer, i dette her projekt give en vurdering af om "samtalerne" er resiliensstøttende og resiliensfremmende. Og hvis jeg som forsker vurderer at der skal følges op på interviewet, aftales et geninterview. Hvilket jeg sandsynligvis vil gøre, for at følge udviklingsprocessen hos interviewpersonen til vurdering af om mit arbejde/forskning er resiliensstøttende og resiliensfremmende.³⁵

Etik i socialt arbejde:

At handle etisk forsvarligt i socialt arbejde betyder, at kunne begrunde sine handlinger ud fra de normer, man som socialrådgiver kan stå inde for. At tænke etisk er ikke blot en del af socialt arbejde, men en forudsætning for det.³⁶ Etik er som udgangspunkt ikke en teoretisk størrelse, men er "noget" som udgår af vores handlinger og det være sig et handlende væren – en person. Uanset vores øvrige viden eller overbevisning mødes vi af en bevidsthed om at kunne tage stilling til vores handlinger og dermed forholde os til, hvorfor vi handler, som vi gør. Etisk refleksion er ikke blot en afgørende del af den måde, vi faktisk forstår os selv på, men en afgørende del af *selve det at forstå sig selv*. Selve det at besidde selvforståelse betyder at være konfronteret med en etisk fordring.³⁷ Den mest simple formulering af etikkens grundlov er:

³⁵ Launsø og Rieper: *forskning om og med mennesker. Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskningen*. S. 132-136

³⁶ Posborg, Rikke. Nørlykke, Helle og Antczak, Helle: *Socialrådgivning og socialt arbejde. En grundbog*. Hans Reitzels Forlag. 2013. 2.udgave, 1. oplag. S. 77

³⁷ Posborg, Nørlykke og Antczak: *Socialrådgivning og socialt arbejde*. S. 79

Du skal handle således, at du kan stå inde for de grunde, du har for at handle, som du gør (Ibid, s. 81).

I forbindelse med mit kvalitative interview har jeg før start, gjort mig mange etiske overvejelser. Da jeg som studerende ikke har den helt store erfaring med klientsamtaler, har jeg i forvejen besluttet mig for, hvilke emner jeg ikke vil komme ind på under samtalerne med den domfældte, og disse emner er fx hvilken kriminalitet der er blevet begået og årsagen til denne kriminelle handling. Emner som ikke har relevans for min problemformulering og mine underspørgsmål. Ligeledes er det vigtigt for mig og som jeg har lagt stor vægt på er, at jeg samtaler (anerkender) med en person, ikke en kriminel, som i bund og grund hjælper mig med, at besvare min problemformulering i mit bachelorprojekt. Derved handler jeg med ganske god samvittighed og kan stå inde for alle de begrundelser, jeg har for at handle, som jeg gør.

Kapitel 3.

Hermeneutikken, beskrevet i kapitel 2 skal ikke forklare, men forstå og fortolke og da fortolkning er tidlig – en struktur af fortid, nutid og fremtid – kommer følgende en transskribering af Y's narrative historie, sammensat af den cirkulære vekselvirkning mellem del og helhed af de 4 kvalitative interviews af Y.

Y's historie: fortid

Y er 21 år og er født i en mindre by på kysten, som sin mors førstefødte og fra faderens side har Y flere halvsøskende. De er i alt 9 søskende, alle med forskellige mødre og fædre. Y kender ikke alderen på de forskellige søskende, da kontakten har været sporadisk. Når Y tænker tilbage på sin tidlige barndom erindreren han den som en god tid, indtil 6 års alderen hvor det begyndte at gå skævt for hans forældre. Idyllen sluttede da forældrene blev skilt og Y blev boende hos sin mor. En turbulent tid begyndte og som endte med, at Y som 6 årig pakkede nogle ting og selvvalgt flyttede over til sin far, hvor han endte med at blive boende resten af sin barndom. Han husker tydeligt episoden. Moderen gled gradvist ud af hans liv og det viste sig senere, at hun var flyttet fra byen. Sidenhen har kontakten været sporadisk.

Hos sin far er Y vokset op i et misbrugshjem, hvor faderen havde et stort forbrug både af alkohol og hash. Faderen har haft skiftende arbejdspladser som ufaglært arbejder, Y

husker at faderen har været vicevært, ungdomsklubmedarbejder, medhjælper i et børnehjem og mest af alt på byens skibsværft hvor han haft de længste arbejdsperioder. I de mange perioder hvor faderen ikke har kunnet tage vare på Y, har Y boet hos sin Atsa (faster). Y har aldrig været anbragt uden for hjemmet i den forstand, han havde sin Atsa og stadig har. Faderen har mange søskende, de er 11 søskende i alt, men Atsa er nr. 1 – hun har fungeret som en moderfigur for Y, og hun har givet Y mange gode oplevelser under barndom og ungdom, hvor de blandt andet har været på nogle ferier til andre byer på kysten. Han elsker sin Atsa højt. Sine bedsteforældre fra faderens side har Y også haft en god kontakt til i løbet af sin barndom og han elsker dem højt. Siden hen er faderen blevet ædru på sine ældre dage og er ved at tage en uddannelse i Nordgrønland.

Folkeskole tiden har været ligeså turbulent for Y, som hans opvækst i hjemmet var. Allerede som stor dreng var Y lidt af en ballademager, hans venner i skolen var ældre end ham selv og for, at bevise sit værd var han lidt af en alfahan, han holdte sig ikke tilbage for alt nyt og farligt, ej heller for kriminalitet. Han var agtet i vennekredsen. Y begyndte allerede, at ryge og drikke som stor knægt ca. 13-14 år og det var ikke kun cigaretter han røg, men også hash. Han skulkede tit og ofte fra skolen og gik ud i midten af 10. klasse uden afgangseksamen.

I løbet af ungdommen eskalerede Y's kriminelle løbebane, alvoren i kriminaliteten har resulteret i domme og anstalt anbringelser, han sidder nu og afsoner sin 3. dom i Anstalten for Domfældte i Nuuk. Den 3. dom har varighed af et år og er et resultat af et overfald på en vagt under sin 2. anbringelse. Det viser sig, at under den 2. afsoning var Y's farfar blevet ramt af en hjerneblødning og var blevet indlagt på sygehuset, og Y havde fået afslag på besøgsudgang. I frustration over afslaget havde han overfaldet vagten. Dog overlevede farfaderen, men er svækket af hjerneblødningen. Under anbringelsen i Nuuk har Y ikke udgang, andet end gårdudgang. Grunden til, at han ikke har udgang er, at han har nægtet at komme i alkohol behandling i form af antabusindtagelse et par gange om ugen. Han havde engang læst eller hørt, at bivirkningerne ved antabus kan vise sig år senere. Under sin 1. anbringelse har Y taget sin 10. classes afgangseksamen sammen med 2 år yngre elever/indsatte, hvor en lærer kom og underviste i anstalten og godt opmuntret af socialrådgiveren i anstalten. Den samme socialrådgiver havde under Y's 2. anbringelse, foreslået ham og et par af hans venner som også sad inde, at deltage i et

behandlingsprogram ved navnet Mumik³⁸ (vejen til forandring) (bilag 5) med 32 lektioner fordelt over 8 uger, i mangel af bedre havde de sagt ja tak. Det viste sig, at være et ganske godt program som de alle deltog i fra start til slut.

Y's ophold i Anstalten for Domfældte i Nuuk: Nutid og fremtid

På trods af manglende udgang har Y oplevet opholdet i anstalten som tåleligt, han har det meste af perioden været beskæftiget i køkkenet som køkkenmedhjælper. Han kan godt li' at lave mad, men har ingen interesse i at skulle uddanne sig inden for den gastronomiske verden. Han vil hellere være skipper på en trawler, at uddanne sig inden for sejlads er hans foreløbige forestillinger, hvis han altså kan kvalificere sig til adgangskravene, hvilket pt. nok er lidt svært. Han hverken kan tale eller skrive på dansk, derfor vil han i første omgang på højskole, i det hele taget for, at rette lidt op på sit liv. Højskolen hedder Inuunerup Nutaap Atuarfia (Det nye liv Skolen). Hvis skipper drømmen ikke bliver til en realitet, vil Y uddanne sig som enten tømrer eller rørslægger.

Planen med, at søge ind på højskolen er gået lidt i vasken for Y, har han fundet ud af tæt på løsladelsen. Det viser sig, at hans kontaktperson i anstalten som skulle hjælpe ham med ansøgningen, ikke havde indsendt en skriftlig ansøgning, men "kun" havde ringet til stedet gentagne gange og opkaldene var ikke blevet besvaret (Y's udsagn). Stor skuffelse for Y, som ellers var opsat på at starte på højskolen umiddelbart efter nytår. Derved er ansøgningen udsat med et ½ år.

Tæt på løsladelsen ved Y endnu ikke helt præcist hvor han skal bo, når han ankommer til sin fødeby som han vender tilbage til. Som det ser ud for ham nu, kan han enten bo hos sin Atsa eller sin biologiske mor, som i mellem tiden er vendt tilbage til byen. Moderen har yderligere født 2 døtre som henholdsvis er 9 og 3 år. Y vil gerne prøve, at bo hos sin mor, så han kan være med til, at tage sig af de små. Han vil gerne være med til, at tage vare dem så de ikke kommer ud i noget "skidt", som han selv har været ude i og har oplevet. Y mener, at tingenes tilstand og hans eget syn på de kriminelle handlinger han har begået efterhånden i takt med alderen ændrer sig, han vil gerne ud af kriminalitet.

Når Y tænker tilbage på alt det dårlige under sin opvækst, bliver han trist til mode og ked af det. Dog har han lært nogle værktøjer til, at takle sin tristhed under behandlingsprogrammet Mumik, men det hjælper ham også, at ryge noget hash – for at få

³⁸ Koncept vedlagt som bilag 5

det dårlige lidt på afstand. Også i anstalten. Det vides ikke om Y kan bo faderens lejlighed, altså i sit hjem. Ej heller, om faderen vender tilbage efter endt uddannelse.

Y's tanker omkring sin løsladelse og nære fremtid: geninterview

I og med Y på et noget sent tidspunkt lige før sin løsladelse erfarede, at ansøgningen til højskoleopholdet ikke er blevet til en realitet, er han blevet noget modløs idet han ellers havde set frem til at skulle påbegynde højskoleopholdet i nær fremtid, alligevel glæder han sig til løsladelsen, da et helt år er lang tid ikke at have udgang i. Han er spændt på hvad der kommer til, at skal ske. Han har ellers tænkt over andre muligheder end højskolen, men et sted som Piareersarfik har han ikke lyst til, at søge ind i, da han ikke kan overskue et tidshorisont på et til to år, det er for lang tid, så hellere højskolen. I mangel af bedre vil han ud og fiske med trawler, også på grund af hvis han nu kommer til, at skal bo hos sin biologiske mor, er der jo ingen garanti for, at det kommer til at gå godt, også selv om han hjælper til med de små.

Y føler lidt, at der kunne have været gjort noget mere for ham i forbindelse med hans løsladelse, altså forberedt ham lidt mere på hvad han har i vente når han kommer ud, ok – der er søgt om bolig via A/S INI, men hvornår der bliver en ledig ved han intet om, så under alle omstændigheder skal han bo hos "nogen". Man kunne godt have rustet ham lidt bedre, føler han.

Kapitel 4.

Teoretiske tilgange og perspektiver:

I dette afsnit vil jeg redegøre for valgte teorier, begreber og modeller, som kan være anvendelige i den socialfaglige indsats for fagpersoner i kriminalforsorgsregi til, at fremme resiliens. Jeg vil begynde med, at redegøre for det ændrede syn på barnet og begrebet social arv, som forudsætning for begrebet resiliens.

Paradigmeskifte og børnesynet – historisk set:

Et paradigmeskifte betyder, at en eller flere af grundantagelserne på afgørende måde er ændret, at der er tale om en helt ny forståelse. Fra midten af 1960'erne, især gennem 1970'erne og 1980'erne fandt der nogle afgørende skift sted. Det var en tid, hvor udviklingspsykologien forandrede sig dramatisk – skabte et paradigmeskifte. Massiv forskning og teoriudvikling fremtvang – uden at det var koordineret eller planlagt – et helt nyt syn på barnet og dets kapaciteter (Sommer, 2003). Parallelt med disse skift i

udviklingspsykologien opstod en ny disciplin *Developmental Psychopathology*, som ændrede måden at anskue afvigelse og udvikling på. Som udgangspunkt bliver psykopatologi nu set inden for en udviklingspsykologisk sammenhæng, nu blev den efterhånden den righoldige udviklingspsykologiske forskning indlemmet, skabt som en del af paradigmeskiftet, inklusive emner som tilknytning, intelligens, temperament, selvregulering, venskaber og familieprocesser. Resiliensforskningen var fra begyndelsen en del af denne faglige forvandling, men har udviklet sig som en markant selvstændig disciplin.³⁹

Op til 1960'erne var tidsånden i den internationale forskning stærkt præget af psykoanalytiske og kliniks-terapeutiske opfattelser. Barnet er kun iboende skrøbeligt, det vil sige, at der fra begyndelsen af livet intet tidligt selv, psykisk organisation eller mentale kompetencer eksisterer. Mennesket er fra livets begyndelse en passiv-reaktiv organisme uden aktive potentialer. Individuelle forskelle, f.eks. i temperament og stressfølsomhed, "eksisterer" ikke. Barnets biologiske, genetiske, neurologiske udrustning, f. eks. den plastiske hjerne og dens aktive vekselvirkning med miljøet ej heller⁴⁰. (Ibid., s. 26. Stern, 2000):

"For det første havde den klassiske freudianske model af de psykoseksuelle og fikseringer på disse stadier aldrig kunne indfri sit løfte om (blot nogenlunde) at kunne forudsige senere psykopatologi, og det til trods for iagttagelser af spædbørn og retrospektive forsøg gennem trekvart århundrede. "

Nytænkning var efterhånden blevet påkrævet, hvad angik en anden måde at opfatte sammenhængen mellem tidlig og senere udvikling på. Den faglige nytænkning kom i høj grad fra forskning i resiliens (Ibid., 26).

Før 1960'erne var interessen for at belyse børns opvækst og udvikling i kulturel sammenhæng og i tids aspekt begrænset. Det ændrede sig, da det blev påvist, at udvikling måtte ses i en kulturel sammenhæng, hvor generaliseringer af børn blev gjort tvivlsomme. Ligeledes skal børns udvikling ses i en historisk dimension, hvilket kræver nye teorier om, hvordan tendenser i samfundet og hverdagslivet kan forklare børns udvikling. I

³⁹ Red. Sørensen, Jytte Birk (Sommer, Dion). *Mønsterbrud i opbrud*. Dafolo Forlag. 1. udgave, 1. oplag. 2010., s. 29

⁴⁰ Sommer, Dion: *Mønsterbrud i opbrud*. 2010., s. 29

takt med, at der er sket et skifte inden for forskning i børns udvikling, er der også sket en ændring i børnesynet. Skrøbelighedsbegrebet er, ifølge Dion Sommer, i det nye paradigme blevet erstattet af begrebet resiliens. Begrebet resiliens anerkender, at der er grænser for børns fleksibilitet og tilpasningsevne. Der er potentiale for forandring, da barnets ressourcer i samspil med miljøet kan ændre udviklingens negative kurs. Det skrøbelige barn kontra robusthed, begge begreber er ikke at foretrække, der er derimod tale om en proces og en skiftende følsomhed over for miljøpåvirkninger og evnen til, at kompensere for relativt risiko opvækstforhold.⁴¹

Social arv:

Begrebet social arv blev opfundet/lanceret af den svenske psykiater Gustav Jonsson i en disputats 1967, hvor han undersøgte henviste børn med en afvigendiagnose på behandlingshjemmet "Skå" i Stockholm.⁴² Begrebet bliver i dag brugt til, at beskrive det fænomen, at et menneskets opvækst og opvækstbetingelser har betydning for, hvordan det vil klare sig senere hen i livet. Og social arv står næsten for en naturlov-sammenhæng; at man bliver et produkt af det og der, man kommer fra. Eksempelvis kommer nogle mennesker til, at ligne deres forældre ikke kun fysisk, men også i uddannelse, indtægt, social status, vaner og værdier m. m.⁴³ Det grundlæggende i teorien er, at afvigelser arves, at afvigelser består gennem generationer, samt at afvigelsestyperne stiger gradvist. Ud fra G. Jonssons teori er det ikke kun de genetiske faktorer, der arves. Men også de sociale og kulturelle faktorer som går i arv, da disse faktorer har en tendens til, at have en psykologisk karakter. Selv om G. Jonssons teori er blevet kritiseret, er begrebet social arv blevet anvendt til at beskrive, at når man vokser op under dårlige forhold, er risikoen for at få ringe udbytte af uddannelsessystemet og dårlige arbejdsmarkedsforhold højere, end hvis man ikke var vokset op under disse forhold.⁴⁴

Begrebet arv forklaret med Bourdieus begreb habitus:

Pierre Bourdieu (1930-2000) 's arbejde bygger på en opfattelse af samfundet og den måde det fungerer på, der tager udgangspunkt i følgende fire grundlæggende antagelser:

⁴¹ Sommer, Dion: *Barndomspsykologi*. København. Nyt Nordisk Forlag. 2003., s. 29-37

⁴² Sommer, Dion: *Mønsterbrud i opbrud*, s. 26

⁴³ Brejnrod, Poul: *Sociologi*. Nordisk Forlag. 2009. 1. udgave, 3. oplag, s. 123

⁴⁴ Ploug, Niels: *Social arv og social ulighed*. Hans Reitzels Forlag. 2007., s. 12

- Samfundet og det sociale liv er struktureret ved konfliktfyldte relationer mellem forskellige aktører i en kamp om, hvad der skal lægges vægt på – hvad der har værdi.
- Samfundet er hierarkisk struktureret – og ressourcer i samfundet er ulige fordelt mellem de forskellige individer.
- Samfundet og det sociale liv er materielt funderet. Det betyder, at besiddelsen af alle former for ressourcer, også de traditionelle som økonomi og uddannelse har afgørende betydning for den måde samfundet fungerer på. Men den måde samfundet fungerer på er fastlagt med udgangspunkt i den hierarkiske fordeling af disse ressourcer. Den er med andre ord socialt konstrueret – eller sagt mere ligefremt – bestemt at de magtstrukturer og hierarkier, der til enhver tid er i samfundet.
- I samfundet vil de enkelte individer og grupper af individer som sociale aktører løbende kæmpe om status, anerkendelse og magt. Det er denne kamp, der udgør en vigtig del af grundlaget for samfundets løbende ændring.⁴⁵

Disse antagelser betyder, at der lægges vægt på både de materielle ressourcer, og samfundets strukturelle opbygning af blandt andet systemet til økonomisk omfordeling og uddannelsessystemet, samt på den magt forskellige individer og grupper af individer har til, at påvirke hvilke ressourcer, der er væsentlige og hvilke strukturer, der skal opbygges. Det betyder også, at der tages afstand fra beskrivelser af samfundet som værende i en situation, hvor grænser og hierarkier mister betydning og langsomt nedbrydes, og hvor de enkelte individer nærmest uafhængig af deres materielle og sociale baggrund har mulighed for selv at definere og konstruere deres muligheder i livet (Ibid., s. 6 i kapitel 2).

Bourdieu antager, at der i det enkelte menneske, gennem dets opvækstmiljø og erfaringer, indlejres en række dispositioner, der sidder i kroppen som en halv bevidst, halv tavst viden. Menneskets karakter eller habitus, som han kalder det, skabes af den praksis man oplever eller gennemlever, ikke mindst i familien, hvor barnet fra første færd erfarer forældrenes håndtering af dagligdagens forskellige områder. Alle erhverver sig en personlig habitus, men den vil ofte være lig med den habitus, som mennesker med samme

⁴⁵ Ploug, Niels. *Social arv og social ulighed*. 2007 (Teorier om betydningen af social baggrund og chanceulighed, kap. 2)

livsbetingelser har. Medlemmer af en social gruppe eller klasse vil udvikle habitus, der har mange fællestræk. Habitus er aktørernes måde at forstå deres kultur på i praksis. Gennem vores familie og opvækst har vi dannet en primær habitus. Gennem vores sociale erfaringer, i skolen har vi dannet en sekundær habitus gennem de værdier og praksisser, som hersker her. Senere i livet søger vi hen til de sociale områder, som svarer bedst til de forudsætninger, vi kommer med.⁴⁶

Habitus skabes ikke kun i familierne, men også i større samfundsmæssige sammenhænge som sociale områder, fx uddannelsessystemet, foreningslivet, det politiske system eller områder i kulturlivet. Begrebet habitus forbinder det materielle, det objektive, det individuelle og subjektive. Og kan kort forklares som summen af den viden, de erfaringer, de kapitalressourcer, præferencer og tilbøjeligheder, der udgør rammen om det enkelte individs videnshorisont og handlerum. De mentale og kognitive strukturer, som den enkelte bruger til at håndtere verden, til at udvikle måder at handle på, og til at evaluere disse handlinger. Habitus er individuel, men den reflekterer samfundets hierarkiske strukturer – opdelinger i sociale klasser, i aldersgrupper og i køn. Habitus giver verden ”mening” for den enkelte, men den medfører også, at der kan være lige så mange opfattelser af verden, som der er mennesker. Habitus skabes i livsforløbet, den indeholder på en og samme tid noget vedvarende og noget foranderligt. Der kan være spor fra opvæksten som påvirker habitus gennem hele livet, og der kan være forhold i livsforløbet der betyder at ens habitus påvirkes og forandres.⁴⁷

Kapital, et centralt begreb i Bourdieus teori:

Kapital er et forsøg på, at begrebsliggøre de ressourcer og egenskaber, som individer er i besiddelse af, og som de drager nytte af i udviklingen af deres livschancer.

Kapital optræder i fire former:

Økonomiske kapital vedrører indkomst og pengeressourcer og er den mest materielle og åbenlyse form for ressource.

Kulturel kapital omfatter mængden af viden, uddannelse, information, dannelse og ”æstetiske” dispositioner. Den kulturelle kapital kan antage tre former: en kropslig, fx igennem verbale udtryk, gestikulationer, smag og ”dannelse”, en objektiveret, fx igennem

⁴⁶ Brejnrod, Poul. *Sociologi*, s. 124-125

⁴⁷ Ploug, Niels: *Teorier om betydningen af social baggrund og chanceulighed*. Kap. 2. 2007

kunst og arkitektur, samt en institutionaliseret, fx igennem uddannelse, eksaminer, titler osv.

Social kapital vedrører slægtskabsrelationer, forbindelser og andre former for socialt netværk, der kan have betydning for den enkeltes placering og magtposition. Den sociale kapital er individets netværk og forbindelser, men hos Bourdieu er det ikke nok at have den – den skal også kunne bruges til noget – til at forbedre ens muligheder og livschancer.

Symbolsk kapital dækker over en slags tværgående ”magtkapital” i den forstand, at besiddelse af de betydelige mængder af de andre kapitalformer kan have afledte positive følger. Den symbolske kapital dækker over evnen til at kunne definere hvad der opfattes som eftertragtelseværdigt og rigtigt. Den er et socialt ”es” eller ”trumfkort”, der går tværs af de andre kapitalformer.⁴⁸

Felt (er) kaldes de kampe der foregår indenfor i det konfliktfyldte Bourdieuske samfund. Her anvender den enkelte sin habitus i kampen om, hvad der har værdi, og hvad der dermed skal lægges vægt på. Denne kamp fører til formuleringen af værdisystemer – som Bourdieu kalder doxa – der definerer, hvad der er værdifuldt, og hvad der er værd at kæmpe om. At være ortodoks kan i denne sammenhæng forklares med at være i overensstemmelse med den gældende værdi i et samfund – eller en gruppe.⁴⁹

Centralt for Bourdieu er kampen om uddannelsessystemets indretning. På dette område er der en løbende debat og strid - en magtkamp – om, hvad der skal være det gældende værdisystem. I denne kamp anvender aktørerne deres habitus – deres erfaringer, viden og ressourcer. Argumentationer for enten et relativt struktureret uddannelsessystem med vægt på faglige viden eller et mere fleksibelt uddannelsessystem med vægt på personlig udvikling. Andre væsentlige felter der føres magtkampe i er velfærdssystemets definition af det gode arbejde. Og inden for socialpolitikens felt føres der kampe i og om den rigtige indsats overfor de dårligst stillede – i spændingsfeltet mellem ”samfundets” og ”individets” skyld og ansvar (Ibid., kap. 2).

Y i relation til Bourdieu's habitus, kapitaler, felt og doxa:

Y vokser op i et familiefelt, hvis doxa divergerer fra skolens og det omgivende samfunds doxa, her er der risiko for, at Y får problemer med at begå sig og opnå succes inden for de

⁴⁸ Ploug, Niels: *Teorier om betydningen af social baggrund og chanceulighed*. Kap. 2. 2007

⁴⁹ Ploug, Niels: *Teorier om betydningen af social baggrund og chanceulighed*. Kap. 2. 2007

andre felter. Y forsøger at agere efter familiens doxa i andre felter, hvor familiens doxa ikke anerkendes, er der risiko for, at Y bliver ekskluderet fra fællesskabet i dette felt, fordi andre kapitaler dominerer her og tilskrives symbolsk kapital. Y har problemer i skolefeltet, hvor fremmøde og lektielæsning er en del af doxa og tillægges symbolsk kapital. Y oplever en splittelse i sig selv, fordi han for at kunne indgå i skolefeltet må fralægge sig de værdier og regler, han har med sig fra hjemmet, og tillægge sig skolens doxa, for så igen at fralægge sig denne, når han igen indtræder i familiefeltet. Y's familiefelt afviger fra normen og divergerer fra den doxa, som dominerer skolens og det omgivende samfunds doxa. I hjemmet oplever Y et dysfunktionelt familiefelt med alkoholmisbrug, hashmisbrug og i mange perioder fraflytning fra hjemmet til sin Atsa, hvis felt og doxa divergerer fra Y's fader. Som stor dreng finder Y sammen med andre utilpassede drenge ældre end ham selv, hvis doxa ikke divergerer fra hans egen. Y's symbolske kapital har en positiv effekt i de utilpassedes felt og Y bliver deres alfahan og får en magtposition. Y oparbejder social kapital i de kriminelles felt og arena, som fører til domme og anstalt anbringelser, og bliver derved afviget i relation til samfundets doxa. Y's primære og til dels sekundære habitus afspejler hans måde, at anskue verden på. Habitusbegrebet kan bidrage til forståelsen af, hvad Y har med hjemme fra og herigennem hvilke valg og fravalg han er disponeret for. Habitus kan ligeledes være med til at forklare, hvad Y tillægger værdi og er modtagelig overfor. Y er vokset op hvor skole og uddannelse tillægges ringe værdi og Y har ringe forståelse for vigtigheden af den type værdi, altså den kulturelle kapital, som den forstås af skolen og det øvrige samfund. Y fik taget sin 10. klasses afgangseksamen under sin første anbringelse, idet anstaltens forsorgsmæssige opgaver i henhold til kriminallovens § 208 er, med ordlyden:

"Institutionen skal vejlede og bistå en indsat med hensyn til den pågældendes arbejdsmæssige, uddannelsesmæssige, sociale og personlige forhold, med henblik på

- 1) *At forbedre den pågældendes muligheder for at leve en kriminalitetsfri tilværelse og*
- 2) *At begrænse de ulemper, som følger af frihedsberøvelsen.*

Stk. 2. Institutionen skal i forbindelse med sin virksomhed efter stk. 1 formidle kontakt til andre personer, institutioner og myndigheder, der efter anden lovgivning skal yde bistand".

Y's i mangel af bedre "attitude" og forsorgsmedarbejderens anvendelse af den symbolske vold med lovgivningen i ryggen, resulterer i oparbejdelsen af hans kulturelle kapital i form af 10. klasse og gennemførelse af behandlingsprogrammet Mumik, begge under afsoning.

Y's Atsa's og/eller moderens doxa vil influere på Y's habitus. Habitus adskiller sig fra kapitaler ved, at kapitalerne er "relativt" nemme at erhverve sig; Y kan tage sig en uddannelse, hvilket medfører kulturel kapital, Y kan blive mere omgængelig ved at lægge sine kriminelle handlinger fra sig, hvilket kan medføre social kapital. Økonomisk kapital via uddannelsesstøtte og evt. studiejob er også "relativt" nemt at realisere. Selv om habitus er svær at forandre, er det dog ikke umuligt. Tilstrækkeligt mange nye kapitaler og akkumulerede kapitaler kan medvirke til at ændre habitus til det positive.

Diskussion om begrebet social arv:

Når man undersøger, om forældre overfører sociale problemer til deres børn, viser det sig, at 9 ud af 10 børn undgår at blive ramt af et problem af samme sværhedsgrad, som en af deres forældre er ramt af. 8 ud af 10 unge undgår at blive ramt af problemer på samme niveau som forældrene, selv om begge forældre er ramt af mindst et problem.⁵⁰ Morten Ejrnæs mener, at den sociale arv med hensyn til sociale problemer ikke er så udpræget, som det ofte fremstilles, og at forældrenes problemer ikke pr. automatik overføres til børnene. Han mener, at det er mere relevant at forklare det ud fra et sociologisk perspektiv, hvor man ser på individets uddannelsesniveau, socioøkonomiske position i samfundet og dets evner for mobilitet, dvs. til at bevæge sig opad i samfundsstrukturen. Man bør ikke kun se på den psykologiske overførselsteori, ikke kun se på snævre og problemorienterede sammenhænge som fx sammenhængen mellem misbrugsproblemer hos forældre og børn, men at der også ses på bredere og mere generelle sammenhænge, som fx forældres og børns uddannelsesniveau. En anden undersøgelse foretaget af professor Erik Jørgen Hansen viser og konkluderer, at social arv handler om forskelle i sandsynligheden for, at opnå en gunstig position i samfundsstrukturen. Der findes en chanceulighed i samfundet, og der er forskellig sandsynlighed for at få uddannelse og attraktive jobs. Når politikere og professionelle, socialarbejdere har erklæret krig mod den sociale arv, får de socialarvsramte en plads i samfundet som en af de marginalgrupper, der skal integreres. Dette kan medføre, at nogle føler sig stemplet af omgivelserne og begynder at leve op til omgivelsernes negative forventninger, og børnene vil måske tro at

⁵⁰ Brejnrod, Poul: *Sociologi*, s. 117

de er forudbestemt til også at skulle have sociale problemer. Vigtigt er her, at socialarbejdere ikke pr. automatik forventer sociale problemer hos de børn, der har problemforældre. 9 ud af 10 vil nemlig ikke få sociale problemer (Ibid., s. 118).

Et aktuelt samfundsmæssigt problem, skriver Ejrnæs og Guldager,⁵¹ er problemet socialt udsatte børn og unge der ikke trives godt og har forhøjet risiko for siden hen at pådrage sig sociale problemer. Dette problem har været diskuteret intenst, og belysningen af problemet har været præget af, at den dominerende diskurs har omhandlet "social arv" eller "negativ social arv" eller fremmed kultur (dansk/grønlandsk) som årsag til, at børn pådrager sig sociale problemer. På trods af at disse problemer har været i offentlighedens søgelys længe, er det tydeligt, at problemerne ofte både forskningsmæssigt og socialfagligt blevet belyst meget ensidigt. I forhold til sådanne samfundsmæssige problemer er det vigtigt, at praktikere, planlæggere og politikere kan anvende et helhedssyn, og at den samfundsmæssige teori og den anvendelsesorienterede forskning belyser problemerne og de kausale⁵² sammenhænge ud fra et helhedssyn. Et helhedssyn, der inddrager forskellige årsagsforklaringer fra andre niveauer end familielivet (Ibid., s. 14). Fremtrædende nyere sociologiske teoretikere⁵³ har på et mere abstrakt plan beskæftiget sig med risiko. De har forholdt sig til risikoanalyse, risikovurdering og risikomanagement, men først og fremmest som et overordnet træk ved det moderne samfund og især det postmoderne.

På baggrund af både den snævre risikoforskning og toneangivende sociologers store interesse for risikobegrebet kan man undre sig over, at risikobegrebet ikke har været mere fremtrædende inden for socialforskningen i Danmark. En medvirkende forklaring kan være, at begrebet social arv har spillet en dominerende rolle i den danske socialforskning vedrørende udsatte børn, og at det har ført til en skævvridning af forskningen og afrapporteringen, som har skulle indpasses i en social arvs tradition og afrapporteres i uklar "social arvs terminologi" snarere end i en præcis "risikoterminologi".⁵⁴ Risikobegrebet er interessant, fordi risiko er et teknisk begreb, der kan bruges om så forskellige forhold lige fra død til regnvejr og sociale problemer. Begrebet bruges meningsfuldt og i præcis

⁵¹ Ejrnæs, Morten & Guldager, Jens: *Helhedssyn og forklaring*. Akademisk Forlag. 2010. 1. udgave, 2. oplag, s. 13-14

⁵² Kausalitet: forskellige måder at forklare på

⁵³ Ejrnæs og Guldager: *Helhedssyn og forklaring*, s.177: Giddens, Beck og Luhmann

⁵⁴ Ejrnæs og Guldager: *Helhedssyn og forklaring*, s. 178

samme betydning: *sandsynlighed for en fremtidig negativ hændelse*. Dette projekt læner sig op ad begrebet risikofaktorer på flere niveauer, og i det næste afsnit vil risikobegrebets modstykke gennemgået, nemlig resiliens.

Resiliens og resiliensforskning:

Dette afsnit vil handle om resiliens, da jeg har fokus på den socialfaglige indsats som resiliens støttende og resiliens fremmende i forhold til de domfældte i anstalten/kriminalforsorgen. Jeg vil definere, hvad jeg forstår ved resiliens støttende arbejde og derved kan være medvirkende til motivering i færdiggørelse af 10. klasses afgangseksamen og påbegyndelse af uddannelse under afsoning.

Resiliens er et låneord fra engelsk og har flere bibetydninger som; spændstighed, elasticitet, strækbarhed, smidighed, ukuelighed, livsmod og sejhed. Og ordet resiliens er mere velegnet end det danske ord; robusthed som tidligere er blevet anvendt.⁵⁵ Resiliens er den modstandsdygtighed som børn, der vokser op under vanskelige forhold, kan udvikle, og dermed undgå psykiske problemer og få et godt voksenliv, på trods af de vanskeligheder de har været udsat for.

For at udvikle resiliens skal barnet være udsat for risiko, da der uden risiko, ikke vil være tale om et behov for at udvikle strategier, til at komme gennem barndommen uden men. Mere end halvdelen af børn der vokser op under vanskelige vilkår, udvikler **ikke** psykiske problemer, men derimod resiliens (Borge, 2004, s. 11).

Resiliens kan oversættes til mestring eller modstandsdygtighed. Altså den måde hvorpå barnet mestrer at vokse op i en risiko familie, eller den modstandsdygtighed det har til at klare stress. Dog kan man ikke bruge modstandsdygtighed alene, da det henviser til barnets personlighed og medfødte potentiale. For at udvikle resiliens skal et sammenspil mellem barnet og det miljø det befinder sig i være til stede.

Kauai-undersøgelsen:

I resiliensforskningens begyndelse i starten af 1950'erne fulgte Emmy Werner og Ruth Schmith en stor gruppe børn på ca. 700 der var født inden for et år på én af Hawaiiøerne, Kauai. De lavede kohorde undersøgelsen fra fødslen af børnene, der voksede op under risiko forhold til de blev 40 år gamle. Deres mål var at finde de børn der trods alle odds klarede sig godt, og studere det samspil der var mellem opvæksten og den miljørisiko de

⁵⁵ Sommer, Dion. Professor i psykologi, Aarhus universitet. www.psy.au.dk

var udsat for. Efter 40 år viste det sig at 1/3 del af de vanskeligt stillede børn, havde udviklet sig til at blive velfungerende og veltilpassede voksne. Hvad var det denne 1/3 del besad som de resterende 2/3 ikke gjorde? Werner og Smith fremhævede især 3 forhold, der adskilte de modstandsdygtige børn fra andre. De modstandsdygtige havde en normal intelligens, de var charmerende og tiltrak sig positive reaktioner fra deres forældre, søskende, bedsteforældre og andre. Disse 3 faktorer viser at sociale relationer er vigtige for udviklingen af resiliens processer.⁵⁶ Resiliens er en kompliceret størrelse, som kan inddeles i to typer, hvor den ene er en form for personlig kompetence, der er knyttet til barnets evne til at være i stand til, at handle og den anden form er mere en social kompetence, som er knyttet til samspillet med barnets miljø og barnet er i stand til at opnå støtte i netværket. Kort fortalt, at være resilient betyder at udvikle sig normalt under ugunstige forhold.

Definition af resiliens:

Den videnskabelige definition af resiliens har skiftet noget med tiden, men defineres i dag sådan af en absolut førende forsker:

”Resiliens defineres som et fænomen eller proces, der reflekterer relativ *positiv adaptation på trods af oplevelse af signifikant modgang eller traumer*. Resiliens er et overordnet begreb, der indbefatter to adskilte underordnede dimensioner – signifikant modgang/risiko og positiv adaptation – og kan derfor aldrig direkte måles, men er indirekte udledt baseret på vidnesbyrd fra de to underliggende begreber. ” (Luthar 2006, s. 742, oversættelse: Dion Sommer)⁵⁷

Altså skal der for, at udvikle resiliensprocesser være risiko tilstede, og der skal være nogle beskyttelsesfaktorer der beskytter barnet/individet mod disse risici.

Karakteristik af belastningsfaktorer og risikofaktorer på flere niveauer:⁵⁸

- Fysisk og somatisk betingede belastninger: medfødte og/eller erhvervede handikaps/sygdomme med hyppige og lange indlæggelser; perinatal⁵⁹ stress i form

⁵⁶ Thormann, Inger. *De voksne børn. Om omsorgssvigt og resiliens*. 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag. 2009

⁵⁷ Bach, Allan Stevn. Ejrnæs, Morten. Hundeide, Karsten. Høyer, Mette. Mogensen, Jesper. Sommer, Dion. Stenstrup, Christina. Svane, Vibeke og Sørensen, Jytte Birk: *Mønsterbrud i opbrud*. 1. udgave, 1. oplag. Dafolo Forlag og forfatterne. 2010

⁵⁸ Thormann, Inger: *De voksne børn. Om omsorgssvigt og resiliens*. Hans Reitzels Forlag. 2009. 1. udgave, 1. oplag. S. 58

⁵⁹ Perinatal: vedr./ved fødslen: Gyldendals ordbog

af medicinske tilstande (FAS: Føtalt Alkohol Syndrom) og/eller abstinenser v. stofmisbrug.

- Sociokulturelle belastninger: arbejdsløshed, kronisk fattigdom, hyppige flytninger = manglende integration, dårlige boligforhold: placering og dynamik i lokalområdet; der kan være vold, kriminalitet, arbejdsløshed samt mangel på sproglig og kulturel integration (grønlandsk/dansk).
- Familiemæssige belastninger: konflikter i familien (desorganiseringer og manglende stabilitet), problematisk forhold mellem barn og forældre (værge), samt forældreforudsætninger; ingen eller kortvarig uddannelse, teenagemødre/forældre, psykiske lidelser, misbrug, kriminalitet.
- Alkoholmisbrug i familien og vold i familien = omsorgssvigt; incest, anbringelse, dødsfald.
- Belastende skoleerfaringer: dårlig tilpasning og faglig funktion i skolen, marginalisering og mobning = pjækkeri og "sakke" bagud rent fagligt

Karakteristik af resiliensfaktorer/beskyttelsesfaktorer: processer i udviklingen af resiliens:⁶⁰

- Generelle beskyttelsesfaktorer som har positiv effekt; kognitiv kapacitet = minimum normal IQ. Oplevelse af mening (vi søger mening og formål med vores handlinger og vores liv), håb og sammenhæng
- Neuropsykologiske forhold; "coping" af stressorer og affekt regulering = oplevelse af styrkelse af kompetencer
- Sociale færdigheder, kreativitet og interesser; kammeratskab og deltagelse i klubber og sportsaktiviteter
- Følelsesmæssigt godt samspil med forældre/værge
- Mindst én resiliens forælder/værge eller omsorgsperson
- Følelsesmæssig tilknytning til mindst én person
- Forældre/værge som tillader hjælp og henter viden omkring situationer "man" er usikker på

⁶⁰ Afsnittet; udvikling af resiliens er sammensat fra: *Risiko og resiliens i børns opvækst*. www.socialstyrelsen.dk og med andre inputs, blandt andet fra: www.psy.au.dk, Sommer, Dion og med egne tilføjelser

Udvikling af resiliens hos et barn/individ:

Børn kan udvise resiliens over for visse typer af stress og modgang, men ikke andre, og at de kan udvise modstandsdygtighed over for visse typer af psykopatologiske følgerkninger, men ikke andre. Forståelsen er af afgørende betydning, idet forskningsresultaterne kan muliggøre en bedre forståelse af risiko- og beskyttelsesmekanismer. Resiliens involverer en række processer, der kombinerer ganske forskelligartede mekanismer, som er i spil før, under og efter den belastende oplevelse eller modgang, der arbejdes med, og det er vigtigt at have en forståelse af, hvordan disse processer bør fungere. Nogle *elementer* indgår i resiliensprocesser som har en stor betydning; *risikoniveau* har en afgørende betydning, idet skader skyldes den akkumulerede effekt af mange belastende erfaringer, hvor hver enkelt kun har ret begrænset betydning, uanset hvor negativ den er. En reduktion af det samlede omfang af risici er gavnlig. Individuel forskelle i *risikosensitivitet* har også en afgørende betydning. Disse forskelle afspejler både genetiske påvirkninger og indvirkning af tidligere erfaringer, den gunstige effekt af overvindelse og håndtering af tidligere erfaringer effektivt. Empiriske forskningsdata underbygger, hvordan det enkelte barns position og rolle i et samlet familiemønster og dynamik, adskiller sig fra andre børns rolle og position i samme familie. *Reduktion af negativ indvirkning*; resultater af resiliensforskning understreger betydningen af interventioner, der reducerer sandsynligheden for, at der opstår onde cirkler, der bygger på magt og tvang. Taktikker for, at undgå markante risici er vigtig, såsom; afhængighed af stoffer og alkohol, droppe ud af uddannelsessystemet og at blive teenageforældre for, at slippe væk fra belastede familiesituationer. Ligeså vigtigt det er, at *reducere negative kædereaktioner*, er det ligeså vigtigt, at *fremme positive kædereaktioner*. Vendepunkter (turning points) tidligt i voksenlivet, eller i ungdommen (kan komme når som helst i livet), som udgør et brud med fortiden åbner op for *nye muligheder*. Positive erfaringer har begrænset effekt i sig selv, men *neutraliserende erfaringer* som opvejer eller modvirker de skadelige effekter af negative erfaringer kan være gavnlige. Psykopatologiske effekter af belastninger modereres af, hvordan en person kognitivt og affektivt bearbejder sine

erfaringer. Andre udfordringer i resiliensforskningen er også, at de peger på den vigtige rolle af faktorer i den enkelte og på sociale faktorer uden for familien.⁶¹

Michael Rutters anbefalinger:

På baggrund af resiliensforskningen er M. Rutter kommet frem til 7 anbefalinger, til hvordan resiliensprocesser kan styrkes og fremmes. Disse anbefalinger kan anvendes i det forebyggende sociale arbejde, såvel som når belastningen sker eller efter belastningen har fundet sted.⁶² Her i relation til at den domfældte for, at undgå recidiv og på sigt for, at leve et kriminalitetsfrit liv efter løsladelse. At arbejde med resiliens er vanskeligt, da dosering af udviklingen af resiliensprocesser er svær. M. Rutters anbefalinger kan være en ramme, som øger muligheden for at fremme og udvikle resiliensprocesser. Dermed har anbefalingerne stor relevans for både socialrådgivere og forsorgspersonale i kriminalforsorgen.

1. Reducer antallet af risikofaktorer i miljøet idet risikofaktorer er farligst, når der er mange. Risikofaktorer har en kumulativ effekt, som vil sige, at den kumulative effekt overstiger den specifikke effekt
2. Mindsk individuel sårbarhed for stress. Dette kan gøres ved at styrke individuelle og familiemæssige mestringsstrategier. Børns/individens håndtering af stress og modgang er funktionen af deres sårbarhed overfor risikofaktorer
3. Minimer virkningen af stress ved at undgå sydebukeeffekter i forbindelse med symptomer, hvilket kan ske via kritik og negative tilkendegivelse, som er fokuseret på det individuelle barn/individ
4. Tilrettelæg metoder, der forhindrer stress i familie, netværk og blandt venner. Det kan f.eks. være faglig vejledning til forældre, lærer og naboer
5. Reducer negative kædereaktioner ved at modvirke uhensigtsmæssige mestringsstrategier som f.eks. misbrug, skolefravær, teenagegraviditet, ægteskab for at undgå familiekonflikter og vold. Resiliens er forbundet med at gennem egne handlinger eller guidning fra andre, kan man fravige disse dysfunktionelle mestringsstrategier

⁶¹ Hart, Susan: *Neuroaffektiv psykoterapi med børn*. 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag. 2011., s. 482-486

⁶² Rutter, Michael: *Resilience concepts and findings implications for family therapy*. Journal of family therapy. 1999. S. 122-133

6. Skab positive kædereaktioner ved at styrke stærke sider over flere domæner, hvilket bliver nemmere ved tværfagligt samarbejde. Det viser sig, at et positivt skoleforløb sandsynligvis er lig med planlægning af livsbeslutninger som f.eks. karriere

7. Tilrettelæg erfaringer som åbner muligheder eller vendepunkter. Det er videnskabeligt bevist, at nye oplevelser kan bryde den sociale arv. Det kan f.eks. være at komme i militæret eller indgå ægteskab med en partner, som ikke er en afviger (Ibid., s. 122-133)

Resiliens og socialt arbejde:

Da mit projekt har fokus på den yngre voksne kriminelle, resiliens støttende/fremmende socialt fagligt arbejde og uddannelse, vil jeg skitsere nogle kriterier der skal være tilstede for, at en socialrådgiver kan arbejde resiliens støttende og dernæst præsenteres nogle anbefalinger på baggrund af resiliensforskningen.

Kriterier for resiliens i socialt arbejde:

- For at arbejde resiliens støttende, skal man være ansat i et sted eller forhold hvor man har kontakt til enten børn og unge eller voksne klienter/borgere=Kriminalforsorgen og Kriminalforsorgen i Frihed
- Fremadrettet social fagligt arbejde: reduktion af samlet omfang risici og undgå markante risici som alkohol og hashmisbrug. Finde beskyttelsesfaktorer i miljøet før løsladelse eller det som domfældte i forvejen er i besiddelse af
- Helhedsorienteret menneskesyn, for at være i stand til at se i flere/alle retninger vedr. identificering af belastningsfaktorer og beskyttelsesfaktorer
- At have en anerkendende "attitude", at se den domfældte som person og ikke "kun" som kriminel. Den professionelle er omsorgsfuld og har en tillidsvækkende personlighed

Disse kriterier vil være et godt udgangspunkt for, som socialrådgiver at kunne arbejde resiliensstøttende og –fremmende.

Kapitel 5.

Analysestrategi:

Analyse- og fortolkningsfasen er på mange måder et "sandhedens øjeblik". Nåede forskningen frem til originale resultater? Blev undersøgelsens formål opfyldt? En enhver analyse og fortolkning starter med, at man endnu engang gennemgår undersøgelsens

problemstillinger og formål og tager stilling til, om der skal tages revisioner. I den beskrivende forskningstype fjerner man sig ikke lang fra de indsamlede oplysninger og i den forklarende forskningstype identificeres og underbygges årsags-virknings-sammenhænge.⁶³ I dette projekt kombineres begge typer i analysen. Min informants udsagn har flere temaer og overlapper hinanden, derfor er interviewene blevet rekonstrueret til skabelsen af en ny helhed som er en narrativ fortælling om og over Y's liv, og er i overensstemmelse med det videnskabsteoretiske afsæt i kapitel 2.

Kan den socialfaglige indsats være resiliensstøttende og –fremmende?

I kapitel 4 under afsnittet udvikling af resiliens hos et individ blev der redegjort for, at resiliens involverer en række processer, der kombinerer ganske forskelligartede mekanismer og at det er vigtigt at have en forståelse af, hvordan disse processer bør fungere. I dette kapitel redegøres for om den socialfaglige indsats for Y kan være resiliensstøttende og –fremmende og til, at underbygge dette vil jeg tage udgangspunkt i kapitel 4 og inddrage Michael Rutters anbefalinger som er blevet redegjort for på s. 39 og 40.

Fagpersoners viden om resiliens har ikke været mig muligt, at fastlægge idet sygdom hos og mangel på personale hos forsorgsmedarbejderne under dette projekt gjorde, at jeg blev henvist til Direktoratet for Kriminalforsorgen for at få mine svar vedr. socialfaglige tiltag for domfældte. En bemærkning bed jeg dog mærke i, da jeg fremlagde mine intentioner med projektet under det første "møde" med X1 og det var, at mine bemærkninger som hermeneutikken som analysemodel og ikke resiliente domfældte som jeg efterlyste i den oprindelige tanke beskrevet i introduktionen, blev betragtet som fremmedord, hvilke selvfølgelig også er for en ikke faglært. Dog er det ikke ensbetydende med, at X1 og X2 ikke arbejder resiliensstøttende og –fremmende. Man kan i realiteten arbejde resiliensstøttende og –fremmende uden at være sig bevidst omkring teorier inden for resiliens begrebet. I Kriminalforsorgens Principprogram⁶⁴ står der blandt andet i afsnit 3. s. 12, ANSVARLIGHED (bilag 6): *Kriminalforsorgens virksomhed skal tilrettelægges således, at de dømte får mulighed for at udvikle ansvarlighed, selvrespekt og selvtillid samt motiveres til at være aktive i bestræbelserne på at muliggøre et liv uden kriminalitet.* Og den ene af hovedopgaverne for Kriminalforsorgen er (Ibid., s. 9): STØTTE OG

⁶³ Launsø og Rieper: *Forskning om og med mennesker*. S. 156

⁶⁴ www.kriminalforsorgen.dk

MOTIVATION (bilag 7): *-støtte og motivere den dømte til gennem personlig, social, arbejds- og uddannelsesmæssig udvikling at leve en kriminalitetsfri tilværelse.* Disse principper stemmer overens med Kriminallovens § 208, 1) og 2) (bilag 3) og forsorgsmedarbejdernes øvrige arbejdsopgaver (bilag 8). Ja, den socialfaglige indsats i forholdet til Y's situation er resiliens støttende i og med, at Y har fået gennemført sin 10. klasse og har gennemført behandlingsprogrammet Mumik, jeg vil mene, at vendepunkter (turning points) er blevet sået som frø i Y's bevidsthed, da han er nået til det punkt at han gerne vil ud af kriminalitet, vil gerne på højskole og vil gerne være delagtig i, at være med til at tage sig af de små.

For at den socialfaglige indsats kan være resiliens fremmende vil jeg inddrage Michael Rutters anbefalinger til hvordan resiliensprocesser kan styrkes i det forebyggende sociale arbejde.

Ved løsladelsen er Y i stor risiko for recidiv, han har 3 domme bag sig, han ved ikke helt hvor han skal bo, han ved ikke helt hvad han skal lave for, at ernære sig og for, at være selvhjulpent og planen med højskolen er gået i vasken. M. Rutters anbefaling 1 siger, at antallet af risikofaktorer i miljøet skal reduceres, da den kumulative⁶⁵ effekt overstiger den specifikke, den specifikke effekt forstået som "vendepunkt-frøen" i Y's bevidsthed via Mumik. For reduktion af risikofaktorerne kunne man have indledt forberedelsen af Y's løsladelse allerede fra anbringelsen, dvs. man havde et år til, at ansøge om højskoleophold som kunne hjælpe Y i erhvervelsen af sine på s. 30 beskrevne kapitaler, det være sig bolig, studiestøtte og et nyt miljø. Anbefalingerne 2 og 3 omhandler mindskelse af individuel sårbarhed for stress ved styrkelse af individuelle og familiemæssige mestringsstrategier, og minimering af virkningen af stress ved at undgå syndebukeffekter i forbindelse med symptomer, disse kan ske ved anerkendende tilgang til Y som menneske og ikke udelukkende som kriminel. Menneskets evne til at fungere som socialt vellykket individ afhængig af anerkendelse som bekræftelse af (autonomi) og individualitet.⁶⁶ At anerkende en borger er altså mere end at se personen rent fysisk. Det kræver, at borgeren bliver synlig som et individ med en unik personlighed (Ibid., s. 29). Her vil jeg tilføje en bemærkning som X2 spurgte mig om da jeg kom if. Med det sidste

⁶⁵ Kumulativ: ophobning

⁶⁶ Højlund, Peter og Juul, Søren: *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag. 2005. 1. udgave, 5. oplag. S. 25

interview af Y i den oprindelige form, og det var: Hvad er det du snakker med dem om – med stor forundring i stemmen? Det viste sig, at Y's motivation til højskoleopholdet var højnet og Y havde spurgt en del til højskoleprojektet. For mig at se, er der en klar sammenhæng mellem anerkendelse og resiliensprocesser. Anbefaling 4 beskriver tilrettelæggelse af metoder, der forhindrer stress i familie, netværk og blandt venner. Forsorgsmedarbejderen er jf. arbejdsopgaverne forbindelsesled udadtil, fx til hjemkommunen, familie m.v., her kontaktes på forhånd Y's Atsa og biologiske mor for, at fastslå hvor Y skal bo ved løsladelsen, da dette vil forhindre stress. Og anbefaling 5 omtaler reduktion af negative kædereaktioner ved at modvirke uhensigtsmæssige mestringsstrategier som fx misbrug, Y er bruger/misbruger af hash og dette er en dysfunktionel strategi i forhold til "vendepunkt-frøen" og Y's visioner om et nyt liv. Resiliens er forbundet med at gennem egne handlinger eller guidning fra andre, kan man fravige disse dysfunktionelle mestringsstrategier. Her ville og kunne en mentor-ordning i kommunalt regi gøre en stor forskel og være til gavn for Y i hans videre søgen efter et nyt og kriminalitetsfri tilværelse, og derved undgå recidiv. Anbefalingerne 6 og 7 omtaler skabelsen af positive kædereaktioner ved tværfagligt samarbejde og tilrettelæggelsen af erfaringer som åbner muligheder eller vendepunkter. Det er videnskabeligt bevist, at nye oplevelser kan bryde den sociale arv, det kan fx være at komme i militæret (i Danmark og andre lande end Grønland).⁶⁷ Nu ser situationen for Y således ud, at han i en alder af 21 år har en temmelig plettet straffeattest, 3 domme bag sig, og selv om der kan være spor fra opvæksten som påvirker Y's habitus gennem hele livet, kan der være forhold i livsforløbet der betyder at Y's habitus påvirkes og forandres. I forbindelse med løsladelsen skal Y i gang med, at forandre sin habitus. Lad mig kalde det for hans tertiære habitus, for at realisere sine visioner og drømme for evt. at gennemføre en uddannelse, i hvert fald et liv uden recidiv. Jeg vil klart mene, at Y's i mangel af bedre plan med, at gå om bord på en trawler vil være til stor gavn for Y selv. Han vil have "noget" at komme ud til. Han vil og kan bruge det halve års udsættelse af højskoleopholdet til, at erhverve sig kapitaler til at komme sin skipperdrøm nærmere og mere realiserbar.

Understøtter lovgivningen en resiliensstøttende og –fremmende socialfaglig indsats?:

I forlængelse af det foregående afsnit vedr. den socialfaglige indsats som værende resiliensstøttende og –fremmende, vil jeg her redegøre for hvordan Kriminalloven, som er

⁶⁷ Ingen militær værnepligt i Grønland

forsorgsmedarbejderens/-nes udgangspunkt i arbejdet med de dømte, understøtter det sociale arbejde i at være resiliensstøttende og –fremmende.

Resocialisering beskrevet på s. 10 indebærer, at et individ praktisk, mentalt eller følelsesmæssigt genoptrænes til at indgå i et fællesskab, ønskværdigt eller bedre end det eksisterende. Den sekundære socialisering, hvis den skal være eller er succesfuld forudsætter, at individet ændrer tilstand, adfærd og/eller holdning, fx fra kriminel til lovlydig. Dvs. individets tilstand skal tilpasses til det givne samfunds betingelser. De 3 aspekter defineret i Den Grønlandske Retsvæsenkommission 2004, bind 3, s. 11 i dette projekt indgår i Kriminallovens §§ 201-214 (bilag 3 og 9). Aspekt 2: Opbygning af gerningsmandens personlige ressourcer, i form af uddannelse, hjælp til jobsøgning, træning i sociale færdigheder eller psykologsamtaler indgår i § 210 (bilag 3) og i forsorgsmedarbejderens arbejdsopgaver (bilag 8): En indsat har ret og pligt til at være beskæftiget ved deltagelse i arbejde, uddannelse eller anden godkendt aktivitet og § 211 (bilag 3): En indsat i en åben afdeling skal så vidt muligt være beskæftiget uden for institutionen (forkortet) og i Stk. 2: Ved afgørelsen skal der så vidt muligt tages hensyn til den indsattes eget ønske og til den indsattes muligheder for også efter løsladelsen at opnå arbejde eller uddannelse uden for anstalten. Den indsatte skal vejledes om mulighederne for ved undervisning eller anden uddannelse at afhjælpe manglende skolekundskaber eller mangel på erhvervmæssig eller anden uddannelse (forkortet). Aspekt 1 omhandler: Stabilisering af gerningsmandens dagligmiljø, som indebærer ordnede boligforhold, fast arbejde, struktureret dagligdag, hvor personen lærer at tage hånd om sin egen situation, hvilket fører mig hen til begrebet empowerment, der skal forstås som at borgeren skal gøres i stand til at lede og styre sig selv og have magt over sit eget liv ved at tage ansvar for sin egen sundhed, forældreskab, livsstil osv.,⁶⁸ indgår i § 214, 1) (bilag 9) udgangsformålet er rimeligt begrundet i uddannelsesmæssige, arbejdsmæssige, behandlingsmæssige, familiemæssige eller andre personlige hensyn og som jeg fortolker behandlingsmæssige indgår også misbrugsbehandling, herunder behandlingsprogrammet Mumik i aspekt 3 som omhandler behandling af misbrugsproblemer.⁶⁹

Et telefoninterview foretaget den 11/12-14 af den uddannelsesfaglige konsulent i Direktoratet for Kriminalforsorgen, Jan Ørbæk Jakobsen medtages transskriberet i dette

⁶⁸ Larsen og Pedersen: *Sociologisk leksikon*, s. 141

⁶⁹ Samtlige relevante §§ 201-220 med oprindeligt ordlyd vedlagt som bilag

afsnit på baggrund af relevansen af svarene i det lovgivningsmæssige i resiliensstøttende og –fremmede socialfaglighed:

1. Bruges en mentorordning i Anstalten for Domfældte i Nuuk? Som i Danmark, Mentor – Støtte til en kriminalitetsfri tilværelse?⁷⁰
 - a) Hvis ja: Et familiemedlem eller udefra kommende?
Lønnet eller ulønnet?
 - b) Hvis nej: Begrundelse for nej

Svar: Nej, vi bruger ikke udefra kommende lønnede mentorer. Alle domfældte har en kontaktperson som er en uddannet anstaltsbetjent og som fungerer som en slags mentor. Kontaktpersonen varetager forbindelsen udad til. Derudover har vi ansatte som varetager andre funktioner og de er: en pædagogisk assistent som varetager beskæftigelse i anstalten såsom al slags håndarbejde; kunst, husflid – inden for kreativitet. En skolelærer er ansat til, at varetage undervisning på 9 - 10. classes niveau. Og 2 forsorgsmedarbejdere/socialrådgivere til fx varetagelse af kontakten til de offentlige myndigheder og til de domfældtes hjemkommuner.

2. I handleplansvejledningen for ansatte (Direktoratet for Kriminalforsorgen i Grønland. April 2013) jvf. Kriminallovens § 179, stk. 2 og § 201, stk. 2 (bilag 2 og 3), står der om uddannelse:
Evt. ønsker om uddannelse (for indsatte: ønsker om uddannelse under anbringelsen)
 - a) Stiler den social faglige indsats i realisering af ønsker om uddannelse?

Svar: Ja, det vil jeg mene. Vi skal støtte og motivere de indsatte og domfældte både til at færdiggøre folkeskolen og starte en uddannelse, og hvis der pt. ingen ønsker er om uddannelse – så i hvert fald beskæftigelse efter løsladelsen.

- b) Hvor mange fuldfører folkeskolen under anbringelsen?

⁷⁰ www.kriminalforsorgen.dk

Svar: Vi fører ikke statistikker over hvor mange der fuldfører og hvornår, men jeg ved i hvert fald, at i 2013 var der ca. 5 +/- og ca. 3-6 som påbegyndte en uddannelse under afsoning eller umiddelbart efter løsladelse.

c) Hvilke former for uddannelser?

Svar: Det er lige fra GU, Piareersarfik – altså den forberedende skolegang til en uddannelse. Nogle påbegynder også erhvervsuddannelser under afsoning. Vi er for øvrigt ved, at optimere vores web-undervisning så kontakten til uddannelsesstederne bliver forbedret, blandt andet sprogskolen i Sisimiut. Vi har netop indkøbt 15 nye pc'er til anstalterne rundt på kysten, de er ved at blive begrænset så de domfældte ikke får og skal have fri adgang diverse hjemmesider på internettet.

Kriminallovens § 179, stk. 2 (bilag 2), § 201, stk. 2 (bilag 3) og § 208 1) – 2), stk. 2 (bilag 3) og ovenstående interview understøtter klart den resiliensstøttende socialfaglighed i forsorgsmedarbejdernes og fagpersoners funktion i kriminalforsorgen.

For at socialfagligheden også kan være resiliensfremmende kan viden omkring resiliens og resiliensforskning og ikke mindst Michael Rutters 7 anbefalinger som ramme, være en stor fordel, idet der har været forsket i resiliens i over 60 år og det ændrede børnesyn har en indvirkning på begreberne, den negative sociale arv, habitus og at et individ kan udvikle resiliens. Reducering af flest mulige risikofaktorer, reducere af negative kædereaktioner og skabelsen af positive kædereaktioner over flere domæner er alfa og omega, selv om arbejdet med resiliens er vanskelig, da dosering af udvikling af resiliensprocesser er svær.

MUMIK, Y og resiliensprocesser:

I de grønlandske anstalter har de indsatte ofte en række svære problematikker med i bagagen, fx misbrugsproblemer, manglende impuls kontrol, overskridende adfærd og har været udsat for omsorgssvigt med traumatiserende oplevelser i opvæksten, og hvor de indsatte indtil videre har været henvist til at benytte sig af det grønlandske samfunds almindelige tilbud om behandling, hvilket ofte har været vanskeligt at finde egnede behandlingstilbud til og omkring.

I Danmark har der i de senere år været en markant udvikling i tilbud om programvirksomhed til de danske indsatte hvor de indsatte lærer, at kontrollere aggressiv

adfærd. Kriminalforsorgen besluttede således, at også grønlandske indsatte i Grønland skal have dette tilbud. Kriminalforsorgen i Grønland udviklede et unikt programtilbud til indsatte i anstalterne – et tilbud om at give den enkelte indsigt i egne problemer, motivere den enkelte til at arbejde problemerne og endelig at give den indsatte redskaberne til at ændre sin uhensigtsmæssige adfærd.

Behandlingsprogrammet er udarbejdet af Psykolog Marianne Fuglestved, som har erfaring med programvirksomhed, psykologisk arbejde med indsatte ved Herstedvester og som har flere års ansættelse i psykiatrien i Grønland. Indtil videre i 2013, er 14 interne instruktører uddannet og i efteråret 2013 blev 20 indsatte tilbudt behandlingsprogrammet og startede, hvor 16 gennemførte hele forløbet.

Efter evaluering vil Kriminalforsorgen gøre MUMIK til et fast tilbud til de 3 største anstalter i Grønland og eventuelt videreudvikle konceptet til Kriminalforsorgen i Frihed.⁷¹

Jeg vil klart mene, at Y har haft stor gavn af sin deltagelse i MUMIK, idet han udtrykte at det, at han blev ældre gjorde at han gerne vil ud af kriminalitet, og som jeg tolker det – har han fået indsigt i eget liv og hvor det fører hen, og derfor hans iver for at starte på højskolen som netop hedder Inuunerup Nutaap Atuarfia (Det nye liv Skolen). Han har fået et helhedsorienteret overblik over sit liv og forsøger at ændre sin habitus, men har stadig brug for guidning, da hans ideer vakler en hel del, da ingen beslutninger er taget.

En optimering omkring fagpersoners viden om resiliens på baggrund af Michael Rutters anbefalinger vil, især her i Grønland – et ø samfund med høje transport priser og en socialt patologisk tilstand vedr. den strukturelle tilgang til almen nyttige boliger, og hvor Y løslades til sin hjemby, tilbage til det samme miljø (risikofaktor) som han kom fra, en optimering som vil gavne både fagpersoner, Y og hans familie, og ikke mindst normalsamfundet.

Nu hvor jeg har skildret begrebet resiliens over flere niveauer og domæner, vil jeg i næste afsnit afrunde projektet.

⁷¹ Kriminalforsorgen i Grønland. Årsberetning 2013. S. 25

Kapitel 6.

Afrunding:

Projektets videnskabssteoretiske afsæt – Hermeneutikken siger, at en fortolkning aldrig får en afslutning, at vi aldrig slutter ved den gjorte erfaring, da erfaringen åbner op for muligheden af at gøre nye erfaringer, som kan ændre fortolkningen. Med det i tankerne vil jeg alligevel konkludere på baggrund af projektets delspørgsmål og problemformulering. Viden som er fremkommet under projektet vil blive sammenfattet i konklusionen og afsluttes med en refleksion over projektet.

Konklusion:

De 4 kvalitative interviews med den yngre voksne kriminelle, opstillet som hans narrative historie gav indsigt i et individs opvækst, hvor viden om begrebet resiliens kan være medvirkende til, at identificere belastningsfaktorer, risikofaktorer, igangsættelse af resiliensprocesser og derved fremme resiliens. Ligeledes gav min undersøgelse undervejs i projektet et indblik i, at forsorgsmedarbejderne/fagpersoner i Kriminalforsorgen/anstalten via Kriminalforsorgens Principprogram arbejder med støtte og motivation af de indsatte/domfældte, og at lovgivningen understøtter resiliensstøttende socialfaglig indsats ved, at ønsker om skolegang og uddannelse i mødekommene. Problemformuleringen lægger op til, at jeg har en antagelse om, at fagpersoner arbejder resiliensstøttende, men om arbejdet også er resiliensstærkende og –fremmende i Y's tilfælde, er det store spørgsmål da flere risikofaktorer kan identificeres i hans tilfælde. Hypotesen om at den socialfaglige indsats er resiliensstøttende, bekræftes i forsorgsmedarbejderens arbejdsopgaver er blandt andet, at der gives tilbud om samtaler af personligt karakter og tilbud om rådgivning og hjælp af socialt karakter, og at forsorgsmedarbejderen er forbindelsesled udad til, fx til hjemkommunen, familie m.v.

Af gode grunde ved jeg ikke hvilke tiltag der rent faktisk er blevet gjort for Y i forbindelse med hans løsladelse, da jeg ikke har haft aktindsigt i Y's journaler eller handleplan. Jeg har i projektet udelukkende arbejdet ud fra de informationer de kvalitative interviews har formidlet mig, og derved har identificeret risikofaktorerne i Y's aktuelle situation ud fra hans eget udsagn.

Projektet viser, at der er behov for baggrundsviden og en fælles viden om resiliens, så fagpersoner kan blive i stand til at identificere de risici hos individet/domfældte, familien,

miljøet og på samfundsniveau – altså på flere niveauer, ikke kun individuelle faktorer har betydning i resiliens. Fælles viden om risikofaktorer kan understøtte det tværfaglige samarbejde, fx mellem forsorgsmedarbejdere, pædagogisk assistent, skolelærer, anstaltsbetjent, sagsbehandlere i kommunalt regi, og forsorgsmedarbejdere i KiF i forbindelse med prøveløsladelse. Projektet belyser yderligere, at resiliensprocesser er afhængig af, om fagpersoner har viden om resiliens og igangsættelse af disse, og at man skal være opmærksom på beskyttelsesfaktorer, som enten er hos individet, familien og i miljøet eller i det omgivende samfund, da mange risikofaktorer kumulative effekt overstiger en beskyttelsesfaktors specifikke effekt.

På baggrunden analysen kom det frem, at Kriminalloven og interviewet med Jan Ørbæk Jakobsen understøtter den socialfaglige indsats som værende resiliensstøttende, hvor viden om resiliens ikke er nødvendig. Dog viser analysen, at viden om resiliens er nødvendig i selve igangsættelse af resiliensprocesser på baggrund af Michael Rutters 7 anbefalinger som ramme for, at resiliensprocesser kan styrkes og fremmes. Jeg mener, at Kriminalloven lægger op til et tværfagligt samarbejde, da institutionen (Kriminalforsorgen) skal vejlede og bistå en indsat med hensyn til den pågældendes arbejdsmæssige, uddannelsesmæssige, sociale og personlige forhold med henblik på en kriminalitetsfri tilværelse og i begrænsning af ulemper som følger af frihedsberøvelsen.

På trods af at Kriminalloven, som bygger på gerningsmandsprincippet gør det muligt, for den social faglige indsats i at være resiliensstøttende, og hvor forsorgsmedarbejderen og kontaktpersonen rent faktisk er resiliensstøtter, har projektet vist at der er plads til forbedringer. Manglende viden om resiliens mindsker muligheden for at styrke og fremme resiliens. Implementering af ny viden fra den nyeste resiliensforskning kunne medvirke til, at fagpersoner i praksis havde bedre mulighed for styrke og fremme resiliens. Dette kunne være i form af at resiliens begrebet fik en større plads i socialrådgiveruddannelsen, i efteruddannelser og opkvalificeringer, og andre fagpersoners uddannelser, og ikke mindst som et emne i behandlingsprogrammet MUMIK.

Helhedsorienteret arbejde og tværfaglighed er en medvirkende faktor i at styrke og fremme resiliens, og selvom Kriminalloven lægger op til tværfaglighed i og med § 208, 2)

Stk. 2 (bilag 3) siger; Institutionen skal i forbindelse med sin virksomhed efter stk. 1 formidle kontakt til andre personer, institutioner og myndigheder, der efter anden lovgivning skal yde bistand, har andre fagpersoner/grupper og myndigheder deres lovgivninger og deres formål at følge, og det bevirker at den helhedsorienterede indsats ikke helt er helhedsorienteret i sidste ende.

Konklusionerne i det ovenstående har udmundet i besvarelsen af problemformuleringen som er, hvordan kan fagpersoner i det sociale arbejde i kriminalforsorgen medvirke til, at styrke og fremme resiliensprocesser hos den yngre voksne kriminelle i risiko for recidiv? En kort opsummering er, at fagpersoner – forsorgsmedarbejderne i det sociale arbejde i anstalten arbejder resiliensstøttende, men ikke resiliensstyrkende og –fremmende. For at styrke og fremme resiliens kræver viden om resiliensprocesser over flere niveauer og, at Michael Rutters 7 anbefalinger kan være en ramme for et helhedsorienteret socialt arbejde, så indsatsen sker på flere af individets arenaer.

Refleksioner og verificering:

Redegørelse for metodeafsnit/refleksioner og databearbejdning, samt en vurdering af projektets generaliserbarhed, reliabilitet og validitet.

Generaliserbarhed:

At generalisere vil lidt forsimplet sige at hæve sig over konteksten og udsige noget generelt eller universelt om et fænomen. Vi kan diskutere fortolknings omsættelighed til andre situationer. "En velovervejede bedømmelse af, i hvilken grad resultaterne fra en undersøgelse kan være vejledende for, hvad der kan ske i en anden situation. Den er baseret på en analyse af ligheder og forskelle mellem de to situationer" (Kvale, 1994, s. 228).⁷² Den kvalitative metode minimerer generaliserbarheden, da metoden er velegnet til at belyse informanternes subjektivitet, dog er generaliserbarheden gældende i dette projekt, da udgangspunktet i emnet er dannet ud fra egne erfaringer under praktikperioden, og resultatet af projektet er brugbart i andre situationer og for andre fagpersoner generelt.

⁷² Koch, Lene og Vallgård: *Forskningsmetoder i folkesundhedsvidenskab*. Munksgaard Danmark. 2. udgave, 2. oplag. 2004. S. 109

Reliabilitet:

Reliabilitet i betydningen pålidelighed kan efterstræbes. Vi må i vores analyser og konklusioner argumentere for vores fortolkninger og udlægge, hvordan vi kom fra det ene til det andet.⁷³ Det er arbejdskrævende at lave en detaljeret transskription med alle ord udskrevet. En times interview vil ofte tage 5-8 timer at skrive for en rutineret person (Ibid., s. 41). Via 4 interviews af den samme domfældte af en samlet varighed på 2½ timer, hvor der er forekommet gentagelser og overlapninger vedrørende samme emner, er jeg ikke et øjeblik i tvivl om pålideligheden i arbejdet, da udsagn under hele forløbet har stemt overens med hinanden og i opbygningen af Y's narrative beretning til transskribering har været overskueligt for mig, da jeg har fulgt mit metodeafsnit til punkt og prikke.

Validitet:

Validiteten omhandler udsagnets gyldighed. At forskeren ekspliciterer sin forforståelse og dermed synliggør det subjekt, forskeren er. At der i fremstilling af forskningsprocessen redegøres og argumenteres for hvert skridt i forskningsprocessen.⁷⁴ Formålet med at redegøre og argumentere for hvert skridt i forskningsprocessen er, at det dermed bliver synligt for læseren, hvordan forskningsprocessen er skredet frem og ikke mindst, hvilke forudsætninger den bygger på (Ibid., s. 108). Problemformuleringen stiller spørgsmål til hvordan fagpersoner kan medvirke til, at styrke og fremme resiliensprocesser hos den yngre voksne kriminelle i risiko for recidiv, dermed er projekt baseret på de kvalitative interviews af den yngre voksne kriminelle som befinder sig i risiko for recidiv, og med udgangspunkt i dette – hvilke tiltag der kan forekomme for at styrke og fremme resiliensprocesser. Gyldigheden i dette projekt er virkelig, da der er sket en horisontsammensmeltning mellem dele af informationer berettet til mig og min forforståelse, og der er kommet en ny helhed ud af disse dele.

Arbejdsproces:

På baggrund af al den modgang jeg har haft i dette projekt, og de gode intentioner jeg havde med ideen om aktionsforskningen, har jeg reflekteret over hvad jeg ville have gjort anderledes, hvis jeg skulle starte forfra og hvad der ville have fungeret optimalt.

Jeg ville ganske enkelt have haft samme emne resiliens i socialt arbejde, da interessen for begrebet resiliens er vokset under projektet. Fokus området og perspektivet ville da have været børn og unge i risiko, idet det sandsynligvis ville have været lettere for mig, at

⁷³ Koch og Vallgård: *Forskningsmetoder i folkesundhedsvidenskab*. S. 107

⁷⁴ Koch og Vallgård: *Forskningsmetoder i folkesundhedsvidenskab*. S. 108

erhverve mig informanter til flere kvalitative interviews af socialrådgivere i børn og familieområdet, og andre fagpersoner – så der kunne komme noget brugbart ud af et projekt, a la en grundig og overskuelig vejledning i hvordan resiliensprocesser kan styrkes og fremmes, gerne oversat til grønlandsk da min forforståelse fortæller mig, at der er et behov for dette.

Litteraturliste:

- Alminde, Rikke. Henriksen, Kirsten. Nørmark, Louise Cathrine. Andersen, Mona Stevsgaard. 2008. *Social analyse og handling*. 1. udgave, 2. oplag. Hans Reitzels Forlag
- Bach, Allan Stevns. Ejrnæs, Morten. Hundeide, Karsten. Høyer, Mette. Mogensen, Jesper. Sommer, Dion. Stenstrup, Christina. Svane, Vibeke. Sørensen, Jytte Birk (redigeret af). 2010. *Mønsterbrud i opbrud*. 1. oplag, 1. udgave. Dafolo Forlag
- Brejnerod, Poul. 2009. *Sociologi*. 1. udgave, 3. oplag. Nordisk Forlag A. S., Copenhagen
- Carlsen, Aksel V. Redigering. 2005. *Arbejdsmarkedet i Grønland – fortid, nutid og fremtid*. Nørhaven Book A/S / Nunatta Naqiterivia A/S. Ilisimatusarfik, Nuuk 2005 og forfatterne, 2005
- Ejrnæs, Morten. Guldager, Jens. 2010. *Helhedssyn og forklaring – i sociologi, socialt, sundhedsfagligt og pædagogisk arbejde*. 1. udgave, 2. oplag. 2008 Akademisk Forlag
- Fuglsang, Lars. Olsen, Poul Bitsch. (red.). 2009. *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. 2. udgave, 4. oplag. Roskilde Universitetsforlag. 2004
- Hart, Susan. Redigering. 2011. *Neuroaffektiv psykoterapi med børn*. 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag
- Høilund, Peter. Juul, Søren. 2005. *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. 1. udgave, 5. oplag. Hans Reitzels Forlag
- Koch, Lene. Vallgård, Signild. Redigering. 2004. *Forskningsmetoder i folkesundhedsvidenskab*. 2. udgave, 2. oplag. Munksgaard Danmark. København 2003
- Kristiansen, Søren. Krogstrup, Hanne Katrine. 2003. *Deltagende observation*. 1. udgave. Hans Reitzels Forlag
- Kvale, Steinar. 1997. *Interview – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. 3. oplag. Hans Reitzels Forlag A/S, København
- Larsen, Steen Nepper. Pedersen, Inge Kryger. 2011. Redigering. *Sociologisk leksikon*. 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag
- Launsø, Laila. Rieper, Olaf. 2000. *Forskning om og med mennesker*. 4. udgave, 1. oplag. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S
- Lauritsen, Annemette Nyborg. 2011. *Anstalten – frihedsberøvelse i Grønland. Ph.d.-afhandling*. Ilisimatusarfik. Grønlands Universitet
- MIO 2014, nr. 1. *Fra lov til praksis. En undersøgelse af vilkårene for det sociale arbejde med børn*. Redaktion: Aaja Chemnitz Larsen og Jørgen Chemnitz
- Ploug, Niels. 2007. *Social arv og social ulighed (Teorier om betydningen af social baggrund og chanceulighed, Kap. 2)*. Hans Reitzels Forlag. København
- Posborg, Rikke. Nørlykke, Helle. Antczak, Helle. Redigering. 2013. *Socialrådgivning og socialt arbejde*. 2. udgave, 2. oplag. Hans Reitzels Forlag

Rutter, Michael. 1999. *Resilience concepts and findings implications for family therapy*. Journal of family therapy

Sommer, Dion. 2003. *Barndomspsykologi*. Nyt Nordisk Forlag. København

Thormann, Inger. 2009. *De voksne børn. Omsorgssvigt og resiliens*. 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag, København 2009

Willig, Rasmus. Østergaard, Marie. 2005. *Sociale patologier*. 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag

Hjemmesider:

www.denstoredanske.dk/samfund

www.ini.gl

www.kriminalforsorgen.dk

www.kriminalforsorgen.gl

www.psy.au.dk

www.socialstyrelsen.dk

Andre:

Direktoratet for Kriminalforsorgen i Grønland. *Handleplansvejledning*. April 2013

Kriminalforsorgen i Grønland. Årsberetning 2013

Projekthåndbog - ISI 2007. "Problemerkendelse og Problemprojektformulering"

Sjelborg, Hanne. Bundesen, Peter. *Guide til bachelorprojekt*. Den sociale højskole, Odense.

Statistisk Årbog 2012. *Definitioner og ordforklaringer*